

Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

Karolína Polášková

Postavení a úloha obhájce v přípravném řízení

Diplomová práce

Olomouc 2013

Čestné prohlášení:

Prohlašuji tímto, že jsem diplomovou práci na téma: Postavení a úloha obhájce v přípravném řízení, vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V Holešově dne 28. března 2013

Karolína Polášková

Já, níže podepsaná, Karolína Polášková, autorka diplomové práce na téma: Postavení a úloha obhájece v přípravném řízení, která je literárním dílem ve smyslu zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, dávám tímto jako subjekt údajů svůj souhlas ve smyslu ustanovení § 4 písm. e) zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, správci:

Univerzita Palackého v Olomouci, Křížkovského 8, Olomouc, 771 47, Česká republika

ke zpracování osobních údajů v rozsahu: jméno a příjmení v informačním systému, a to včetně zařazení do katalogů, a dále ke zpřístupnění jména a příjmení v katalogích a informačních systémech Univerzity Palackého, a to včetně zpřístupnění pomocí metod dálkového přístupu. Údaje mohou být takto zpřístupněny uživatelům služeb Univerzity Palackého. Realizace zpřístupnění zajišťuje ke dni od tohoto prohlášení vnitřní složka Univerzity Palackého, Informační centrum Univerzity Palackého.

Souhlas se poskytuje na dobu právní ochrany autorského díla dle zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů. Ve znění pozdějších předpisů.

Prohlašuji tímto, že mé osobní údaje výše uvedené, jsou pravdivé.

V Holešově dne 28. března 2013

.....
Karolína Polášková

Poděkování:

Děkuji tímto vedoucímu své diplomové práce, panu Prof. JUDr. Jiřímu Jelínkovi, CSc., za odborné vedení a konzultace v průběhu zpracovávání diplomové práce.

V Holešově dne 28. března 2013

.....
Karolína Polášková

Obsah

Seznam použitých zkratké.....	7
1 Úvod.....	8
2 Právo na obhajobu	10
2.1 Právo osobní obhajoby.....	11
2.1.1 Právo obviněného osobně se účastnit projednávání věci před soudem.....	11
2.1.2 Právo vyjádřit se ke všem skutečnostem, které se kladou obviněnému za vinu a k důkazům o nich	12
2.1.3 Právo uvádět okolnosti a důkazy sloužící k obhajobě.....	12
2.1.4 Právo činit návrhy a podávat žádosti.....	13
2.1.5 Právo vyhledat důkaz, předložit jej a navrhnout jeho provedení	13
2.1.6 Právo podávat opravné prostředky	14
2.2 Právo mít obhájce a radit se s ním o způsobu obhajoby.....	14
2.3 Právo na náležitý postup orgánů činných v trestním řízení	15
2.4 Právo na bezplatnou obhajobu, popř. na obhajobu za sníženou odměnu	16
3 Historický vývoj právní úpravy postavení obhájce v trestním řádu od roku 1961 po současnost.....	17
3.1 Právní úprava v letech 1961 – 1990.....	17
3.2 Právní stav po novele 178/1990 Sb.....	18
3.3 Právní stav v letech 1994 – 2002	18
3.4 Právní stav od 1. 1. 2002.....	19
4 Postavení a úloha obhájce v přípravném řízení	21
4.1 Práva a povinnosti obhájce	22
4.2 Zvolený obhájce.....	24
4.2.1 Vyloučení obhájce z obhajoby	26
4.2.2 Pluralita obhájců.....	28
4.3 Ustanovený obhájce	29
4.4 Nutná obhajoba	31
5 Charakteristika přípravného řízení	34
5.1 Účel a význam přípravného řízení	34

5.2	Vztah přípravného řízení a hlavního líčení.....	36
5.3	Formy přípravného řízení	37
5.4	Průběh přípravného řízení.....	38
6	Právo na obhajobu v přípravném řízení.....	39
6.1	Účast obhájce při postupu před zahájením trestního stíhání.....	39
6.2	Vyšetřování a účast obhájce	41
6.3	Práva obhájce při dokazování	44
6.4	Právo obhájce nahlížet do spisů v přípravném řízení	46
6.5	Skončení vyšetřování.....	47
6.6	Žádost o přezkoumání postupu policejního orgánu a státního zástupce.....	48
6.7	Obhajoba ve vazebních věcech v přípravném řízení	49
6.8	Účast obhájce v dohodovacím řízení	51
6.9	Úloha obhájce ve zkráceném přípravném řízení.....	54
7	Komparace s rakouskou právní úpravou	56
8	Právní úprava z pohledu de lege ferenda.....	59
9	Závěr.....	61
	Seznam použitých zdrojů.....	63
	Shrnutí/Abstract.....	67
	Seznam klíčových slov/Keywords.....	70

Seznam použitých zkratk

- AZ Zákon ČNR č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů.
- B Označení před číslem judikátu – jde o rozhodnutí a další materiály uveřejněné v Bulletinu Nejvyššího soudu České republiky.
- ČAK Česká advokátní komora
- LZPS Listina základních práv a svobod, vyhlášená předsednictvem České národní rady dne 16. 12. 1992 jako součást ústavního pořádku České republiky (č. 2/1993 Sb.), ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.
- NS Označení před číslem rozhodnutí – jde o rozhodnutí uveřejněné ve Sbírce rozhodnutí Nejvyššího soudu, které je vydáváno nakladatelstvím C. H. Beck.
- PolČR Zákon ČNR č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů.
- R Označení před číslem judikátu – jde o judikát uveřejněný v trestní části Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek.
- TrŘ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů.
- TZ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.
- ÚS Označení před číslem rozhodnutí – jde o rozhodnutí uveřejněné ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu České republiky vydávané nakladatelstvím C. H. Beck.
- ZSM Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže).
- StPO Zákon č. BGBI 1975/631, ve znění pozdějších předpisů, Straftprozessordnung

1 Úvod

Téma své diplomové práce jsem si zvolila především proto, že zásadu zajištění práva na obhajobu považuji za jednu ze základních zásad trestního řízení a jde vůbec o jedno ze základních ústavních práv, a také proto, že úloha obhájce plní v trestním řízení nezastupitelnou roli. Dalším důvodem mého výběru byl také můj velký zájem o problematiku práva na obhajobu, které bych se mimo jiné chtěla v budoucnu věnovat v souvislosti se svojí praxí.

Z historického hlediska byl institut obhájce podroben dlouholetému a obsáhlému vývoji, který znamenal časté změny v úloze a postavení obhájce, což mělo za následek střídání právních úprav, a proto bych této problematice ráda věnovala samostatnou kapitolu.

Práci bych chtěla koncipovat tak, že se nejdříve zaměřím na samotnou podstatu institutu obhajoby a jeho jednotlivé složky, jako je obhajoba formální a materiální, dále bych přiblížila vývoj právní úpravy postavení obhájce v přípravném řízení a konkrétní úlohu obhájce v předsoudním stádiu trestního řízení.

Podstatná část práce by měla být věnována rozboru konkrétních ustanovení trestního řádu, upravujících možnosti obhajoby obviněného obhájcem ve fázi přípravného řízení a v jeho jednotlivých stádiích.

Rozbor platné právní úpravy se pokusím vhodným způsobem doplnit o nálezy Ústavního soudu, judikaturu Nejvyššího soudu.

Samostatnou kapitolu bych ráda věnovala komparaci se zahraničními právními úpravami, zejména s úpravou rakouskou.

Institut obhájce pokrývá velmi zajímavou oblast, jejíž rozbor by mohl být inspirativní pro úvahy *de lege ferenda*, a proto bych se chtěla také zaměřit na budoucí vývoj právní úpravy postavení obhájce v přípravném řízení a trestního řádu vůbec.

Výše jsem se pokusila nastínit jen zlomek toho, co bych ve své diplomové práci ráda detailně rozpracovala.

Obhájce v přípravném řízení je institut trestního práva procesního, jehož základním pramenem je zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, ze kterého budu vycházet při popisu platné právní úpravy. Za stěžejní pramen považuji především publikaci Prof. JUDr. Jířího Jelínka, CSc., s názvem *Obhájce v trestním řízení*, ale také mnoho publikací od doc. JUDr. Pavla Vantucha, CSc.

K pochopení tohoto velmi obtížného a obsáhlého institutu využiji nejen mnoho odborných článků v časopisech, ale také judikaturu Nejvyššího soudu a Ústavního soudu.

Věřím, že tato práce bude v budoucnu přínosem pro mé uplatnění v praxi.

2 Právo na obhajobu

Právo na obhajobu patří mezi stěžejní instituty trestního práva a řadíme ho mezi tzv. obecné zásady trestního řízení. Je jedním ze základních pilířů spravedlivého procesu, který vychází z čl. 6 Evropské úmluvy o lidských právech, z čl. 14 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech a je zaručen především Ústavou ČR a Listinou základních práv a svobod, a to konkrétně článkem 40 odst. 3 LZPS. Tento článek říká, že „*obviněný má právo, aby mu byl poskytnut čas a možnost k přípravě obhajoby a aby se mohl hájit sám nebo prostřednictvím obhájce. Jestliže si obhájce nezvolí, ačkoliv ho podle zákona mít musí, bude mu ustanoven soudem. Zákon stanoví, ve kterých případech má obviněný právo na bezplatnou pomoc obhájce.*“ Jedná se tedy o pravidlo ústavněprávní úrovně, které je zaručeno nejen Ústavou a Listinou, ale také řadou mezinárodních dokumentů týkajících se lidských práv.

Porušení práva na obhajobu jako jednoho z nejdůležitějších procesních práv je třeba považovat za závažnou, resp. podstatnou vadu řízení¹, což dle mého v podstatě představuje porušení ústavně zaručeného práva.

Ústavní vymezení práva na obhajobu konkretizuje a dále rozvíjí trestní řád v ustanovení § 2 odst. 13, který vyjadřuje zásadu zajištění práva na obhajobu. Dle tohoto ustanovení „*ten, proti němuž se vede trestní řízení, musí být v každém období řízení poučen o právech umožňujících mu plné uplatnění obhajoby a o tom, že si též může zvolit obhájce. Všechny orgány činné v trestním řízení jsou povinny umožnit mu uplatnění jeho práv.*“ Tato zásada má tedy zaručit plnou ochranu práv a právem chráněných zájmů osobě, proti které se vede trestní řízení.²

Tato stěžejní procesní zásada zavazuje všechny orgány činné v trestním řízení a uplatňuje se ve všech stádiích trestního řízení. Její význam spočívá především v tom, že zaručuje ochranu zákonných zájmů a práv osoby, proti níž je vedeno trestní řízení. Je totiž třeba objasnit všechny skutečnosti, které svědčí ve prospěch takovéto osoby, popř. zmírňují její vinu.³ Tím by mělo být dosaženo takového stavu, aby viník byl odsouzen jen za trestný čin, který spáchal, a aby mu byl uložen spravedlivý trest.⁴

Právo na obhajobu dále konkretizuje § 33 TrŘ, který definuje základní práva obviněného, která jsou podrobněji rozvedena v dalších ustanoveních zákona a obviněný má na ně právo

¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. 7. 2004, sp. zn-8 Tdo 574/2004.

² JELÍNEK, JIŘÍ. Obviněný a jeho právo na obhajobu (nad jedním rozhodnutím), *Bulletin advokacie*, 1999, č. 2, s. 42.

³ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo procesní*. 2. vydání. Praha: Leges, 2011, s. 174.

⁴ ČISAŘOVÁ, Dagmar a kol. *Trestní právo procesní*. 4. aktualizované a přepracované vydání. Praha: Linde, 2006, s. 57.

i tehdy, je-li zbaven způsobilosti k právním úkonům, popř. tehdy, pokud je jeho způsobilost k právním úkonům omezena.

Profesor Jelínek dělí právo na obhajobu do tří složek. První složkou je obhajoba materiální, která zahrnuje tzv. osobní obhajobu a její komponenty. Druhou složku představuje obhajoba formální, která se týká práva mít obhájce a radit se s ním a konečně poslední složkou je náležitý postup orgánů činných v trestním řízení.⁵

Bez plného uplatnění práva na obhajobu ve všech jeho složkách by nebylo dosaženo spravedlivého rozhodnutí v trestním řízení jak pro obviněného, tak pro demokratickou společnost.

Všem níže uvedeným oprávněním odpovídá zároveň povinnost orgánů činných v trestním řízení poučit osobu, proti níž se řízení vede v každém stádiu trestního řízení o všech těchto právech a možnostech obhajoby, avšak trestní řád nestanoví, jaké konkrétní důsledky by nepoučení, popřípadě jen částečné poučení mělo.⁶

2.1 Právo osobní obhajoby

Právo osobní obhajoby neboli obhajoba materiální je právo hájit se v procesu sám a je zajištěno v průběhu celého trestního řízení. Zahrnujeme pod něj další instituty, které toto právo podrobněji rozvíjejí.

2.1.1 Právo obviněného osobně se účastnit projednávání věci před soudem

Osobní účast obžalovaného před soudem je jedním z atributů spravedlivého a kontradiktorního procesu. Judikatura Evropského soudu pro lidská práva ho považuje dokonce za základní prvek práva na spravedlivý proces.⁷ Aby se obžalovaný mohl v procesu bránit, musí mít možnost osobně se účastnit celého trestního řízení, bez ohledu na to, zda si zvolil obhájce nebo se rozhodl hájit se sám. Pouze pokud je dodržen princip spravedlivého procesu se může obviněný vyjádřit ke všem skutečnostem, které se mu kladou za vinu a k důkazům o nich, a jen tehdy má možnost vyložit svoji verzi skutku, opírat o svá tvrzení důkazy a bránit se proti důkazům obhajoby.⁸

⁵ JELÍNEK a kol.: *Trestní právo procesní...*, s. 174-177..

⁶ JELÍNEK, Jiří, UHLÍŘOVÁ, Marie. *Obhájce v trestním řízení*. Praha: Leges, 2011, s. 46.

⁷ ŠÁMAL, Pavel. *Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti ČR, Codex, 1999, s. 58.

⁸ JELÍNEK a kol.: *Trestní právo procesní...*, s. 174.

2.1.2 Právo vyjádřit se ke všem skutečnostem, které se kladou obviněnému za vinu a k důkazům o nich

V zájmu obhajoby se obviněný musí nejdříve dozvědět o svém právu vyjádřit se ke všem skutečnostem, které jsou mu kladeny za vinu, a důkazům o nich, i když není povinen vypovídat. Právo na obhajobu ale zahrnuje nejen mlčení, tzn. právo nevypovídat, ale také právo na obhajobu nepravdivou, což znamená, že pokud je někdo vyslýchán jako svědek v trestní věci a úmyslně uvede nepravdu, aby zakryl, že je ve skutečnosti pachatelem trestného činu nebo účastníkem na trestném činu jiného, nemůže být stíhán pro křivou výpověď.⁹

Pokud obviněný prohlásí, že neovládá český jazyk, je oprávněn použít před orgánem činným v trestním řízení svůj mateřský jazyk, popřípadě jazyk, o kterém uvede, že jej ovládá, přičemž při uplatňování tohoto práva má podle trestního řádu právo na tlumočníka (§ 2 odst. 14, § 28 odst. 1 TrŘ).¹⁰

2.1.3 Právo uvádět okolnosti a důkazy sloužící k obhajobě

Toto další základní právo obviněného je obsaženo ve druhé větě § 33 odst. 1 TrŘ – právo uvádět okolnosti a důkazy sloužící k jeho obhajobě. Trestní řád se o něm znovu zmiňuje v § 92 odst. 2 jako o právu podrobně se vyjádřit k obvinění a uvádět okolnosti, které jej zeslabují či dokonce vyvracejí a nabídnout o nich důkazy. Obviněný může realizovat toto své právo jak v přípravném řízení, tak kdykoliv později podle svého uvážení, třeba v průběhu hlavního líčení nebo až v řízení odvolacím, popřípadě ve své závěrečné řeči nebo dokonce až v posledním slovu. Záleží tak pouze na něm, kdy svoji obhajobu uplatní.¹¹

Právu obviněného uvádět okolnosti a důkazy sloužící k jeho obhajobě odpovídá povinnost orgánů činných v trestním řízení informovat obviněného o tomto jeho právu. Tuto povinnost plní policejní orgán na konci vyšetřování (§ 166 odst. 1 TrŘ), předseda senátu před konáním hlavního líčení při doručení obžaloby obžalovanému (§ 196 odst. 2 TrŘ) a po provedení všech důkazů v hlavním líčení (§ 215 odst. 4 TrŘ). Předseda senátu má tuto povinnost také při odročení hlavního líčení (§ 219 odst. 2 TrŘ) a ve veřejném zasedání (§ 235 odst. 2 TrŘ).¹²

Pokud však obviněný v přípravném řízení své právo nevyužije, může podat návrhy na doplnění dokazování až u soudu. Nepodá – li je ani po výzvě předsedy senátu po nařízení

⁹ JELÍNEK, UHLÍŘOVÁ: *Obhájce...*, s. 44.

¹⁰ VANTUCH, Pavel. *Obhajoba obviněného*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 15.

¹¹ Tamtéž, s. 17 – 18.

¹² Tamtéž.

hlavního líčení, nezbavuje jej to možnosti podat je kdykoliv později. Zkrátka záleží pouze na obviněném, kdy své právo využije.¹³

2.1.4 Právo činit návrhy a podávat žádosti

Právo obviněného činit návrhy a podávat žádosti souvisí se zásadou vyhledávací, která je vyjádřena v § 2 odst. 5 TrŘ.

Obviněný může podávat návrhy a činit důkazy zejména za účelem zjištění skutkového stavu, o němž nejsou důvodné pochybnosti, a to v rozsahu nezbytném pro rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení. Obviněný může také činit návrhy na doplnění dokazování, a to jak v průběhu přípravného řízení, stejně jako v řízení před soudem. Orgán činný v trestním řízení nemůže tyto odmítnout jen proto, že si je sám nevyžádal.¹⁴

Toto právo obsahuje také oprávnění obviněného podávat návrhy a žádosti týkající se postupu řízení, mezi něž patří např. žádost o propuštění z vazby na svobodu, žádost o navrácení lhůty, námitky podjatosti apod.¹⁵

Obviněný je dokonce oprávněn podávat návrhy na způsob rozhodnutí. Zejména může podávat návrhy na postoupení věci jinému orgánu, na zastavení trestního stíhání a na jeho přerušování, a to v každé stádiu trestního řízení.¹⁶

2.1.5 Právo vyhledat důkaz, předložit jej a navrhnout jeho provedení

Kontradiktorní povaha trestního řízení se nejčastěji projevuje při provádění, resp. předkládání či provedení důkazů.

Důkazem se v procesním slova smyslu rozumí výsledek činnosti orgánů činných v trestním řízení při dokazování.¹⁷ Podle ustanovení § 89 odst. 2 TrŘ může za důkaz sloužit vše, co může přispět k objasnění věci, zejména výpovědi obviněného a svědků, znalecké posudky, věci a listiny důležité pro trestní řízení a ohledání. Každá ze stran může důkaz vyhledat, předložit nebo jeho provedení navrhnout.

Je nutno podotknout, že obviněný nemůže provést důkaz v přípravném řízení, jelikož provádění důkazů v předsoudním stadiu trestního řízení je úkolem orgánů činných v trestním řízení. Za podmínek ustanovení § 215 odst. 2 TrŘ může obviněný (obžalovaný) provést důkaz, zejména výslech svědka nebo znalce. Předseda senátu mu pak vyhoví, zejména pokud se jedná o důkaz prováděný k jeho návrhu nebo jim opatřený a předložený. Naopak vyhovět

¹³ Tamtéž.

¹⁴ Tamtéž, s. 19.

¹⁵ Tamtéž.

¹⁶ Tamtéž.

¹⁷ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 2. vydání. Praha: Leges, 2009, s. 487.

není předseda senátu povinen tehdy, jde – li o výslech sebe samého, výslech svědka mladšího patnácti let, nemocného, zraněného, popřípadě pokud by provedení důkazu některou z těchto osob nebylo vhodné. Pokud výslech svědka navrhne jak obviněný, tak státní zástupce a oba požádají o provedení výslechu, předseda senátu po vyjádření obou stran rozhodne o tom, která z nich výslech provede.¹⁸

2.1.6 Právo podávat opravné prostředky

Toto právo je významným a základním oprávněním obviněného, který se tak může domáhat nápravy vydaného rozhodnutí, a to jak proti rozhodnutí policejního orgánu, státního zástupce, tak i soudu. Opravnými prostředky, které má obviněný možnost podat, jsou stížnost proti usnesení, odvolání proti rozsudku, odpor proti trestnímu příkazu. Co se týče mimořádných opravných prostředků, má obviněný právo podat návrh na povolení obnovy řízení, podnět ke stížnosti pro porušení zákona a dovolání. To vše za podmínek stanovených zákonem. Obviněný může tyto opravné prostředky podat buď sám, nebo prostřednictvím svého obhájce, přičemž dovolání je možné podat jen prostřednictvím obhájce.

Obviněný však nemůže podávat opravné prostředky, pokud orgán činný v trestním řízení přijímá v souladu se zákonem opatření, nikoliv rozhodnutí. V těchto případech je obviněný zbaven možnosti podat opravný prostředek. V přípravném řízení však může využít žádost o přezkoumání postupu policejního orgánu či státního zástupce (§ 157a).¹⁹

Stejně jako u výše zmíněných institutů odpovídá právu obviněného povinnost orgánů činných v trestním řízení. Ty mají informační povinnost za účelem realizace tohoto práva, která je dána tím, že každé jejich rozhodnutí musí obsahovat poučení o opravném prostředku.

2.2 Právo mít obhájce a radit se s ním o způsobu obhajoby

O právu mít obhájce a radit se s ním hovoří trestněprávní teorie jako o tzv. obhajobě formální, která zahrnuje také právo, aby obhájce byl obviněnému ustanoven a mohl se účastnit procesních úkonů. Trestní řád ale hovoří o případech, kdy se obviněný nemůže hájit sám, ale naopak musí mít obhájce bez ohledu na to, zda si ho přeje či nikoliv. Jedná se o institut nutné obhajoby podle § 36 a § 36a TrŘ, které vyjmenovávají případy, kdy obviněný obhájce mít musí.²⁰

Právo zvolit si obhájce dává obviněnému možnost zvolit si obhájce podle vlastní vůle a bez jakéhokoliv omezení, což zajišťuje záruku nezávislého působení obhájce v trestním

¹⁸ VANTUCH: *Obhajoba...*, s. 20.

¹⁹ Tamtéž.

²⁰ JELÍNEK a kol.: *Trestní právo procesní...*, s. 177.

řízení. Pokud si obviněný nezvolí obhájce sám, dává ustanovení § 37 odst. 1 TrŘ možnost, aby tak učinil jeho zákonný zástupce a pokud ani on tak neučiní, může obviněnému zvolit obhájce jeho příbuzný v pokolení přímém, sourozenec, osvojitel, osvojenec, manžel, druh a stejně tak i zúčastněná osoba.²¹ Trestní řád pamatuje také na případy, kdy obviněný je zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo jeho způsobilost byla omezena. V takovém případě mohou obhájce zvolit výše zmíněné osoby i proti jeho vůli. Je-li obhájce ustanoven nebo k tomu oprávněnou osobou takto zvolen, může obviněný využít svého práva zvolit si obhájce jiného. Může si také kdykoliv zvolit jiného obhájce i místo toho, kterého si zvolil sám. Ustanovení § 37 odst. 7 TrŘ umožňuje obviněnému také pluralitu obhájců, kterou se rozumí současné působení dvou a více obhájců ve stejném stádiu trestního řízení.²²

Obviněný má současně právo radit se se svým obhájcem, a to i během úkonů prováděných orgány činnými v trestním řízení. Obviněný může v průběhu úkonu požádat svého obhájce o radu, nemůže se s ním však radit o tom, jak má odpovědět na již položenou otázku. Obviněný má právo požádat, aby byl vyslýchán jen za přítomnosti svého obhájce, a aby obhájce byl přítomen i u jiných úkonů přípravného řízení. Obhájce tak může být přítomen při vyšetřovacích úkonech, jejichž výsledek může být pro obviněného významný.²³

Formální obhajobu může obviněný uplatnit také v případě, že je ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody. Se svým obhájcem může mluvit bez přítomnosti třetí osoby, kterou se rozumí také dozorce vězeňské služby. Zároveň je vyloučena jakákoliv forma odposlechu či jiného záznamu.²⁴

2.3 Právo na náležitý postup orgánů činných v trestním řízení

Právo na náležitý postup orgánů činných v trestním řízení je zároveň povinností těchto orgánů vycházející především ze zásady presumpce nevinny, zásady vyhledávací a zásady materiální pravdy. Obviněný má právo požadovat od orgánů činných v trestním řízení takový postup, aby byl zjištěn skutkový stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, v rozsahu nezbytném pro vydání rozhodnutí. Současně je obviněný oprávněn vyžadovat od orgánů činných v trestním řízení, aby objasnili se stejnou pečlivostí také všechny okolnosti svědčící ve prospěch obviněného a provádět důkazy i bez návrhu stran.²⁵

²¹ Zúčastněnou osobou je podle § 42 TrŘ myšlena osoba, jejíž věc nebo jiná majetková hodnota byla zabráná nebo podle návrhu má být zabráná.

²² VANTUCH: *Obhajoba...*, s. 21.

²³ Tamtéž.

²⁴ Tamtéž.

²⁵ JELÍNEK a kol.: *Trestní právo procesní...*, s. 177.

2.4 Právo na bezplatnou obhajobu, popř. na obhajobu za sníženou odměnu

Právo na obhajobu je zajišťováno řadou institutů, mezi které patří především nárok na bezplatnou obhajobu či na obhajobu za sníženou odměnu, kterou upravuje trestní řád v § 33 odst. 2. Náklady obhajoby pak zcela nebo zčásti hradí stát. V takovém případě však musí obviněný splnit podmínky dle § 33 odst. 2 až 4 TrŘ:

- a) obviněnému musí být již sděleno obvinění,
- b) musí osvědčit, že nemá dostatek prostředků, aby si hradil náklady obhajoby, což prokazuje např. daňovým přiznáním, potvrzením zaměstnavatele o výši příjmů, výpisem z bankovního účtu, důchodovým výměrem atd.,
- c) musí podat návrh na přiznání právní pomoci včetně příloh, který v přípravném řízení podává obviněný prostřednictvím státního zástupce a v řízení před soudem soudu, který rozhodoval v prvním stupni.

Pokud obviněný splňuje všechny výše uvedené podmínky, rozhodne předseda senátu a v přípravném řízení soudce neprodleně, že obviněný má nárok na bezplatnou obhajobu či na obhajobu za sníženou odměnu. Takto může předseda senátu a v přípravném řízení soudce rozhodnout i bez návrhu obviněného, vyplývá-li ze shromážděných důkazů, že obviněný nemá dostatek prostředků na náhradu nákladů obhajoby, a je-li to třeba k ochraně jeho práv.²⁶

Dle platné judikatury „*jediným, pro soud významným kritériem pro posouzení nároku obviněného na bezplatnou obhajobu, případně na obhajobu za sníženou odměnu, je zjištění, že obviněný není schopen zcela nebo zčásti hradit náklady obhajoby. Jiná kritéria, jako například povaha trestné činnosti nebo to, že si obviněný trestní stíhání sám zavínil, nejsou pro přiznání nároku relevantní.*“²⁷

²⁶ JELÍNEK a kol.: *Trestní zákoník...*, s. 534. MUSIL, Jan a kol. *Kurs trestního práva: Trestní právo procesní*. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s 117.

²⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 10. 2011, sp. zn. 11 Tz 49/2011.

3 Historický vývoj právní úpravy postavení obhájce v trestním řádu od roku 1961 po současnost

Hlavním a jediným právním předpisem, který upravuje české trestní řízení je zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním. Tento zákon nabyl účinnosti dne 1. ledna 1962 a jeho podoba prošla po dobu platnosti četnými novelizacemi. Trestní řád vymezuje především postup orgánů činných v trestním řízení, stanoví práva a povinnosti osob, proti nimž se řízení vede a osob zúčastněných na řízení. Jelikož trestní řád prošel četnými novelizacemi, docházelo tak ke střídání právních úprav.

V současné době je připravován další, v pořadí již čtvrtý, věcný záměr nového trestního řádu, který bude korespondovat s novým trestním zákoníkem a lépe bude odpovídat požadavkům demokratické společnosti.

3.1 Právní úprava v letech 1961 – 1990

Původní verze trestního řádu z roku 1961 znala jen jedinou formu přípravného řízení, a to vyšetřování, v němž byl rozsah dokazování stejně silný jako v hlavním líčení. Již v tomto stadiu trestního řízení musela být věc objasněna ze všech hledisek, která soud potřeboval pro své rozhodnutí, a proto měl výsledek přípravného řízení velký vliv na rozhodnutí soudu v hlavním líčení.²⁸

V této době bylo právo na obhajobu omezeno tím, že přípravné řízení bylo pro stranu obhájce v této době neveřejné, a proto se obhájce nemohl účastnit vyšetřovacích úkonů. Zlom do dřívější úpravy přinesla novela provedená zákonem č. 57/1965 Sb., konkrétně ustanovení § 165 odst. 1, na základě kterého se obhájce mohl účastnit vyšetřovacích úkonů, a to od okamžiku sdělení obvinění osobě. Dalším oprávněním, které tato novela obhájci přinesla, bylo právo obhájce, aby kladl obviněnému i jiným vyslychaným otázku. To vše ale teprve tehdy, až vyslychající skončí výslech a udělí obhájci slovo. To znamená, že obhájce se stále nemohl účastnit výslechu svědka.²⁹

Výše zmíněná novela zavedla i další – druhou formu přípravného řízení, a to vyhledávání. Vyhledávání bylo možné konat jen o trestných činech taxativně vypočtených v tehdejší § 168 odst. 1. V této druhé formě přípravného řízení byl omezen rozsah dokazování oproti fázi vyšetřování a těžiště dokazování se přesunulo ve značné míře do hlavního líčení.³⁰

²⁸ VANTUCH: *Obhajoba...*, s. 93.

²⁹ Tamtéž.

³⁰ Tamtéž.

Třetí forma přípravného řízení byla zavedena zákonem č. 150/1969 Sb., o přečinech a platila v tehdejší Československu od 1. ledna 1970 do 1. července 1990. Tímto zákonem bylo vytvořeno vyšetřování přečinů a účast obhájce v tomto předsoudním stádiu trestního řízení nebyla přípustná. Podezřelý tak nemohl být obhájcem obhajován s odkazem na to, že není obviněným a trestní řízení se tak vůbec nekoná. Zákon o přečinech byl v roce 1990 z důvodu velké kritiky zrušen.³¹

3.2 Právní stav po novele 178/1990 Sb.

Jak jsem naznačila již výše, zákon č. 150/1969 Sb., o přečinech byl po dvaceti letech zrušen novelou č. 178/1990 Sb. Tato novela je významná tím, že jako první z řady novel přinesla větší změny trestního řádu, především pokud jde o právo na obhajobu. Před účinností této novely se mohl obhájce účastnit vyšetřovacích úkonů bez omezení teprve od chvíle, kdy vyšetřovatel přistoupil k seznámení s výsledky vyšetřování.

Od 1. července 1990 tedy existovaly opět pouze dvě formy přípravného řízení, kterými byly vyšetřování a vyhledávání. Obhájce se sice mohl účastnit vyšetřování, ale nemohl být přítomen při výslechu svědka, čímž bylo právo obviněného na obhajobu ve vyhledávání užší než při vyšetřování.

Nová právní úprava umožnila obhájci vyžádat si ve všech stádiích trestního řízení předem kopii nebo průpis protokolu o každém úkonu trestního řízení. Tento jeho požadavek mohl být orgánem činným v trestním řízení odmítnut jen tehdy, nebylo-li jej možné z technických důvodů obstatat. Neméně podstatnou změnou byl zákaz odposlechu telefonních hovorů mezi obhájcem a obviněným a v neposlední řadě novela zrušila možnost, aby obhájce byl postížen pořádkovou pokutou v trestním řízení, naopak zavedla možnost předání obhájce ke kárnému postihu.³²

Novelou trestního řádu provedenou zákonem č. 558/1991 Sb. došlo k dalším rozšíření práv obhájce, zejména zavedením možnosti obhájce dát se zastoupit svým koncipientem pro jednotlivé úkony trestního řízení, s výjimkou řízení před soudem.³³

3.3 Právní stav v letech 1994 – 2002

Novela trestního řádu provedená zákonem č. 292/1993 Sb., která začala platit od 1. 1. 1994, zrušila institut vyhledávání pro jeho nefunkčnost a tím pádem ponechala vyšetřování jako jedinou formu přípravného řízení. V této době, kdy existovala jen jediná forma

³¹ Tamtéž.

³² JELÍNEK, UHLÍŘOVÁ: *Obhájce...*, s. 71.

³³ Tamtéž.

přípravného řízení, bylo právo obviněného na obhajobu zakotveno v nejširším rozsahu po celou dobu účinnosti zákona č. 141/1961 Sb. Přípravné řízení bylo v těchto osmi letech považováno za tzv. generální zkoušku na hlavní líčení, protože rozsah dokazování byl v podstatě totožný s rozsahem dokazování před soudem a soudy tak počítaly s tím, že se vyslýchaný odvolá na svůj výslech z přípravného řízení, popřípadě kontroloval, zda se výpověď před soudem shoduje slovo od slova s výpovědí v přípravném řízení.³⁴

Tatáž novela zavedla ještě jeden nový institut, a to úřední záznam (§ 158 odst. 4 TrŘ), který v podstatě neoficiálně představoval druhou formu přípravného řízení, ve kterém mohlo být právo obviněného na obhajobu omezeno podobně, jako tomu bylo ve vyhledávání. Soudy však i přes existenci tohoto institutu trvaly na procesní formě pořizování důkazů v přípravném řízení, zejména pokud šlo o výslechy svědků, tudíž bylo pořizování úředního záznamu v praxi značně omezeno. V letech 1994 – 2002 tak byly v hlavním líčení prakticky opakovány důkazy provedené v přípravném řízení nebo se na ně dokonce jen odkazovalo.³⁵

3.4 Právní stav od 1. 1. 2002

Zákonem č. 265/2001 Sb. byla provedena tzv. velká novela trestního práva, převážně pak trestního řádu. Tento zákon nabył účinnosti 1. 1. 2002 a již při jeho přípravě bylo nepochybné, že přinese nejen oslabení významu přípravného řízení, ale také omezení práva na obhajobu v tomto stádiu trestního řízení. Novela zásadně změnila a doplnila původní zákon č. 141/1961 Sb. Jedná se komplexní a velmi rozsáhlý dokument, který lze přirovnat k rekodifikaci.³⁶

Hlavním smyslem této významné novely bylo zejména to, aby mezi spácháním trestného činu a reakcí státu na něj uplynulo co nejméně času, tedy aby reakce státu byla rychlá a účinná, protože náležité zjištění trestného činu, spravedlivé potrestání pachatelů i poskytnutí náležité satisfakce obětem trestných činů je znakem trestní spravedlnosti.³⁷

Novela přinesla mnoho změn, ale jednou z nevýznamnějších byla snaha zákonodárců o zjednodušení a zrychlení přípravného řízení a klíčovou fází se tak mělo stát hlavní líčení. K tomu došlo zejména tím, že bylo změněno dosavadní členění přípravného řízení na fázi řízení před policejním orgánem a na řízení před vyšetřovatelem. Tím byla odstraněna dřívější duplicita úkonů. To však neznamenal, že by došlo ke zrušení vyšetřovatelů, nýbrž došlo ke

³⁴ VANTUCH: *Obhajoba...*, s. 94.

³⁵ Tamtéž.

³⁶ Tamtéž, s. 95. CÍSAŘOVÁ a kol.: *Trestní právo procesní...*, s. 388-399.

³⁷ BAXA, Josef. Reforma trestního řízení – geneze jejího vzniku a její cíle. *Bulletin advokacie*, 2000, č. 11–12, s. 15.

spojení s kriminální policií a byla tak vytvořena společná Služba kriminální policie a vyšetřování.³⁸

K další podstatné změně došlo v ustanovení § 12 odst. 10, a to vymezením přípravného řízení a jeho typů. Podle tohoto ustanovení se „*přípravným řízením rozumí úsek řízení podle trestního řádu od sepsání záznamu o zahájení úkonů trestního řízení nebo provedení neodkladných a neopakovatelných úkonů, které mu bezprostředně předcházejí, a nebyly – li tyto úkony provedeny, od zahájení trestního stíhání, do podání obžaloby, postoupení věci jinému orgánu nebo zastavení trestního stíhání, anebo do rozhodnutí či vzniku jiné skutečnosti, která má účinky zastavení trestního stíhání před podáním obžaloby, zahrnující objasňování a prověřování skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, a vyšetřování.*“

Významnou změnou týkající se obhajoby obviněného je novelizace ustanovení § 160 odst. 1 TrŘ, který zavedl, že sdělování obvinění se děje formou usnesení, proti které je přípustná stížnost, a tím dochází k posílení práv obviněného. Obhájce se i po novele může účastnit vyšetřovacích úkonů, a to již od zahájení trestního stíhání.³⁹

Novela upřesnila právo nemajetného obviněného na bezplatnou obhajobu, popřípadě na obhajobu za sníženou odměnu, dále stanovila nový postup při změně zvoleného obhájce a také upravila možnost vyloučení advokáta jako zvoleného obhájce. Upraveno bylo také právo obhájce vznášet proti způsobu provádění procesního úkonu námítky, a to kdykoliv v průběhu řízení, což bylo předtím pouze dovozováno výkladem.⁴⁰

Při ustanovování obhájců v přípravném řízení docházelo k občasným nejasnostem a problematickým situacím, protože nebyla dodržována zásada rovnoměrnosti. Tuto situaci upravily dvě novely trestního řádu, a to novela provedená zákonem č. 283/2004 Sb. a novela č. 253/2006 Sb., které reagovaly na nejednotný postup při ustanovování obhájců.⁴¹

Jak jsem zmínila již výše, novela z roku 2001 představuje malou rekodifikaci trestního řádu, která zavedla mnoho nových a upravila neméně dosavadních institutů trestního práva procesního, proto jsem vybrala jen nejzajímavější z nich.

Další novely trestního řádu probíhaly postupně v letech 2002-2012, ale svým rozsahem nejsou srovnatelné s výše zmíněnými.

³⁸ VANTUCH: *Obhajoba...*, s. 94. KŘEPELKA, Jiří, ŠUBRT, Milan. Kvalita přípravného řízení jako jeden z předpokladů efektivity trestní politiky státu. *Trestní právo – Současnost a perspektivy. Sborník z vědecké konference uspořádané vysokou školou Karla Engliš v Brně dne 30. ledna 2002.* Brno: Linie, VŠKE, 2002, s. 25. CÍSAŘOVÁ a kol.: *Trestní právo procesní...*, s. 389.

³⁹ VANTUCH: *Obhajoba...*, s. 95 – 97.

⁴⁰ JELÍNEK, UHLÍŘOVÁ: *Obhájce...*, s. 72.

⁴¹ Tamtéž.

4 Postavení a úloha obhájce v přípravném řízení

Právo obviněného mít obhájce a radit se s ním o způsobu obhajoby je důležitou součástí práva na obhajobu, jelikož nelze předpokládat, že se obviněný vyzná v problematice trestního práva a dokáže své právo na obhajobu zakotvené v § 33 odst. 1 TrŘ sám využít. Proto má-li se obviněný správně hájit, je třeba, aby využil práva, která mu zákon poskytuje, což je možné jen prostřednictvím erudované osoby obhájce, který není subjektivně svázan s případem, a proto má objektivní náhled na věc.⁴²

Obhájce je právním zástupcem osoby, proti níž se trestní řízení vede, a jeho úkolem je poskytnout obviněnému všestrannou právní pomoc. Dbá zejména o to, aby v trestním řízení byla využita všechna práva a prostředky obhajoby, které obviněnému trestní řád poskytuje, a aby obviněný nebyl v důsledku své neznalosti trestních předpisů na svých právech zkrácen. Jedná se o samostatný subjekt⁴³ trestního řízení, který v něm vystupuje jménem obviněného, jedná s jeho souhlasem a jeho hlavním úkolem je obhajovat zájmy obviněného a spolupracovat s obviněným při výkonu jeho práv. Obhájce tudíž nemůže vystupovat vlastním jménem.⁴⁴

Přípustné meze činnosti obhájce je třeba vyvozovat z jeho funkce a procesního postavení v trestním řízení. Na straně jedné stojí obhájce jako „pomocník orgánů spravedlnosti“ – především soudu, a na straně druhé jako tzv. alter ego obviněného s přípuštěním zásadně všech prostředků obhajoby, jimiž může disponovat sám obviněný. Při výkonu obhajoby platí zásada přísné solidarity obhájce s obviněným, přičemž zákon uvádí i rámcové vymezení hranic, které by obhájce neměl překročit. Nesmí se uchýlit k nezákonným prostředkům a způsobům obhajoby, což mu zakazuje jak trestní řád, tak zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů. Dle ustanovení § 16 odst. 1 AZ nesmí advokát postupovat v rozporu se zákonem nebo stavovským předpisem. Jedná se o jakousi generální klauzuli, která je vodítkem pro postup obhájce při jeho mnohostranné činnosti.⁴⁵

Trestní řád vymezuje postavu obhájce především v ustanovení § 35 až § 41 a v dalších ustanoveních trestního řádu, přičemž stanoví, že obhájcem v trestním řízení může být jen

⁴² CÍSAŘOVÁ, Dagmar. *Obhájce v československém trestním řízení*. AUC – Iuridica Monographia V/1965, s. 20.

⁴³ Subjektem trestního řízení se rozumí takoví činitelé, kteří mají vliv na průběh řízení a vlastním jménem tento vliv vykonávají, a kterým zákon dává k uskutečnění takového vlivu určitá procesní práva anebo ukládá určité procesní povinnosti.

⁴⁴ JELÍNEK a kol.: *Trestní právo procesní...*, s. 242.

⁴⁵ MANDÁK, Václav. Meze trestní obhajoby – nástin základních otázek. *Bulletin advokacie*, 2003, č. 10, s. 26-30.

advokát, který se může dát zastupovat koncipientem s výjimkou řízení v prvním stupni, které se koná před krajským, vrchním či Nejvyšším soudem.

Advokátem je v souladu se zákonem č. 85/1996 Sb., o advokacii ve znění pozdějších předpisů taková osoba, která je zapsána v seznamu advokátů vedeném Českou advokátní komorou (§ 4). Aby mohl své povolání vykonávat, musí splňovat podmínky stanovené v § 5 odst. 1 AZ, kterými jsou zejména plná způsobilost k právním úkonům, úplné vysokoškolské vzdělání v magisterském studijním programu v oboru právo získaném na vysoké škole v České republice nebo vzdělání v oblasti práva na vysoké škole v zahraničí, pokud tak stanoví mezinárodní smlouva, kterou je Česká republika vázána, anebo jde o uznané vzdělání podle zvláštních právních předpisů, dále musí splňovat podmínku bezúhonnosti, získat alespoň tříletou praxi jako advokátní koncipient, musí složit advokátní zkoušky a advokátní slib. Pokud splňuje výše stanovené náležitosti, Komora jej zapíše na základě písemně podané žádosti (§ 5a AZ).⁴⁶ Advokát musí dodržovat pravidla stanovená stavovskými předpisy, zejména půjde o etický kodex advokátů.

V souvislosti se vstupem České republiky do Evropské unie musela být česká úprava harmonizována s evropskými předpisy, což bylo provedeno novelou zákona o advokacii č. 228/2002 Sb., kterou byla provedena směrnice Evropského parlamentu a Rady č. 98/5/EHS ze dne 16. února 1998, o usnadnění trvalého výkonu povolání advokáta v jiném členském státě než v tom, ve kterém byla získána kvalifikace. Tato novela zavádí pojem tzv. evropského advokáta, a tudíž na jejím základě bylo umožněno poskytovat evropským advokátům právní služby na území České republiky bez jakéhokoliv omezení výkonu jejich povolání.⁴⁷

Obhajoba je tedy vysoce profesionální činnost vyžadující odborné vzdělání, které je poskytováno jednak během studia na právnických fakultách, tak i po dobu koncipientenské praxe, která je zakončena advokátní zkouškou a další činností, kterou advokát poskytuje v trestních věcech a odbornou praxí se dále vzdělává.⁴⁸

4.1 Práva a povinnosti obhájce

Základní práva a povinnosti obhájce vymezuje ustanovení § 41 TrŘ a dále je konkretizuje zákon o advokacii jako práva a povinnosti advokátů.

⁴⁶ JELÍNEK, UHLÍŘOVÁ: *Obhájce...*, s. 80 – 83

⁴⁷ Tamtéž.

⁴⁸ KOLESÁR, Juraj. Zásada kontradiktornosti a obhajoba obžalovaného v konaní před sodom. *Bulletin advokacie*, 2010, č. 7-8, s. 28-30.

Obhájce je dle § 41 odst. 1 TrŘ především „povinen poskytovat obviněnému potřebnou právní pomoc, účelně využívat k hájení jeho zájmů prostředků a způsobů obhajoby uvedených v zákoně, zejména pečovat o to, aby byly v řízení náležitě a včas objasněny skutečnosti, které obviněného zbavují viny nebo jeho vinu zmírňují, a tím přispívat ke správnému objasnění a rozhodnutí věci“ (§41 odst. 1 TrŘ).

Etický kodex stanovuje v oddílu druhém základní povinnosti advokáta ve vztahu ke svému klientovi. Za podstatné považují zmínit především čl. 6 odst. 1 etického kodexu, podle kterého mají oprávněné zájmy klienta přednost před vlastními zájmy advokáta i před jeho ohledem na jiné advokáty a také odst. 4, který upravuje povinnost mlčenlivosti advokáta.

Práva a povinnosti obhájce dále trestní řád rozvíjí v ustanoveních § 41 odst. 2 až 6, přičemž je nutné zdůraznit, že tyto povinnosti platí jen tehdy, pokud obhájce nezhorší postavení obhajovaného a neztíží tak jeho procesní situaci. Jinak řečeno obhájce směřuje svoji činnost ku prospěchu obviněného, jehož pokyny je v rámci zákona vázán.⁴⁹

Dle výše citovaného ustanovení trestního řádu lze rozsah oprávnění obhájce shrnout do pěti základních bodů:

1. Právo činit za obviněného návrhy, podávat žádosti a opravné prostředky již za přípravného řízení - § 41 odst. 2.
2. Právo nahlížet do spisů – v souladu s § 65 TrŘ si z něj může činit výpisy, opisy a na své náklady pořizovat kopie spisů nebo jejich částí, avšak státní zástupce může toto právo ze závažných důvodů odmítnout. Pod toto oprávnění lze zahrnout také právo obhájce vyžádat si ve všech stádiích trestního řízení předem kopii nebo průpis protokolu (§ 55 TrŘ) o každém úkonu trestního řízení a orgány činné v trestním řízení mohou toto odmítnout pouze tehdy, není-li to z technických důvodů možné (§ 41 odst. 2 a 6 TrŘ). Tímto je zajištěna příprava kvalitní obhajoby obviněného, protože obhájce má možnost získat všechny materiály, které považuje z hlediska obhajoby za nutné.⁵⁰
3. Právo účastnit se vyšetřovacích úkonů - § 41 odst. 2, při výkonu tohoto práva je oprávněn klást vyslychaným osobám otázky. Rozsah tohoto oprávnění obhájce však není identický s rozsahem oprávnění obviněného, naopak je širší, protože v souladu s ustanovením § 165 odst. 2 TrŘ jde o procesní nárok obhájce být přítomen již od zahájení trestního stíhání při vyšetřovacích úkonech, jejichž výsledek může být použit

⁴⁹ JELÍNEK a kol.: *Trestní právo procesní...*, s. 242.

⁵⁰ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád. Komentář*. 1. díl. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005, s. 291.

jako důkaz před soudem⁵¹, naopak účast obviněného může připustit policejní orgán, tudíž se jedná pouze o možnost. Pro případ, že obviněný obhájce nemá, je tato nerovnost oprávnění zmírněna ustanovením § 165 odst. 1, dle kterého může policejní orgán připustit účast obviněného při vyšetřovacích úkonech zejména tehdy, pokud obviněný nemá obhájce a jde o výslech svědka, který je oprávněn odepřít výpověď.

4. Právo rozmlouvat s obviněným, který je ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody bez přítomnosti třetích osob – toto oprávnění je obsaženo již v ustanovení § 33 odst. 1 TrŘ a je zachováno také vůči zadrženým podezřelým (§ 76 odst. 6 TrŘ) a vůči podezřelým ve zkráceném řízení (§ 179b odst. 2 TrŘ).
5. Právo účastnit se všech úkonů, kterých se může účastnit obviněný – dle ustanovení § 41 odst. 3 TrŘ ve spojení s § 215 odst. 2 může obhájce provádět důkazy, zejména výslech svědka či znalce. Během hlavního líčení je oprávněn přednést závěrečnou řeč (§ 216) a ve veřejném zasedání může přednést konečný návrh (§ 235 odst. 3). Pokud jde o dovolání jako mimořádný opravný prostředek, může jej obviněný podat pouze prostřednictvím svého obhájce.⁵²

Pokud je obviněný zbaven způsobilosti k právním úkonům, popřípadě byla-li jeho způsobilost k právním úkonům omezena, je obhájce oprávněn tato svá práva vykonávat i proti vůli obviněného.⁵³

Otázku zániku zmocnění obhájce zastupovat obviněného řeší trestní řád v ustanovení § 41 odst. 5 tak, že zaniká při skončení trestního stíhání, nebyl-li zánik vymezen jinak. I když zmocnění takto zanikne, je obhájce ještě oprávněn podat za obžalovaného dovolání a zúčastnit se řízení o něm u Nejvyššího soudu. Je oprávněn také podat žádost o milost a žádost o odklad výkonu trestu.

4.2 Zvolený obhájce

Dle trestního řádu má přednost před obhájcem ustanoveným obhájce zvolený, přičemž obviněnému nesmí být obhájce vnučován s výjimkou případů, kdy jde o nutnou obhajobu. I v tomto případě zvolený obhájce může nahradit obhájce ustanoveného.⁵⁴

⁵¹ Právo účasti obhájce při provádění úkonů přípravného řízení se vztahuje jen na důležité procesní úkony, jejichž výsledek může být použit jako důkaz před soudem, zejména výslech obviněného, svědka, znalce, provádění konfrontace, rekognice, rekonstrukce atd. ...

⁵² JELÍNEK a kol.: *Trestní právo procesní...*, s. 242-245.

⁵³ Tamtéž.

⁵⁴ JELÍNEK, UHLÍŘOVÁ: *Obhájce...*, s. 131-132.

Zvolit si obhájce může primárně osoba, proti níž je vedeno trestní řízení – obviněný (§ 37 odst. 1 TrŘ). Pokud tak učiní a obhájce s volbou obviněného souhlasí, vznikne mezi nimi právní poměr, konkrétně smlouva o poskytování právních služeb, která je dle občanského zákoníku typem smlouvy příkazní, od níž je třeba odlišit tzv. plnou moc, kterou obviněný udělí obhájci za účelem zastupování v trestním řízení, neboť právní účinky smlouvy o poskytnutí právních služeb jsou spojeny právě s touto předloženou plnou mocí. Úkony spojené s udělením, odvoláním či vypovězením plné moci jsou pak rozhodné pro orgány činné v trestním řízení pro závěr, zda může obhájce za obviněného činit procesní úkony, ke kterým byl zmocněn.⁵⁵

Obviněný má tedy právo zvolit si svého obhájce, a v případě, že tohoto práva nevyužije a nezvolí-li mu obhájce ani jeho zákonný zástupce, může mu ho zvolit jeho příbuzný v pokolení přímém, sourozenec, osvojitel, osvojenec, manžel, druh a stejně tak zúčastněná osoba, přičemž tyto osoby tak činí vlastním jménem a na vlastní náklady. Pokud je obviněný zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo je-li jeho způsobilost omezena, učiní tak výše zmíněné osoby i proti jeho vůli.⁵⁶

Obviněný si za obhájce může zvolit kteréhokoli advokáta (§ 35 odst. 1) a pro způsob zvolení nejsou stanoveny žádné formální náležitosti, zpravidla však obhájce předloží orgánu činnému v trestním řízení plnou moc s tím, že přebírá obhajobu obviněného a ten ji pak založí do spisu.⁵⁷

Trestní řád pamatuje také na situaci, kdy obviněnému byl obhájce ustanoven, popřípadě zvolen oprávněnou osobou a obviněný jej chce změnit. V tomto případě podle § 37 odst. 2 TrŘ si může obviněný místo takového obhájce zvolit obhájce jiného. Pokud tuto změnu oznámí tak, aby obhájce mohl být o úkonu vyrozuměn v zákonem stanovené lhůtě, orgán činný v trestním řízení vyrozumívá ode dne doručení takového oznámení nově zvoleného obhájce. V opačném případě je obhájce předtím ustanovený nebo zvolený, pokud není z obhajování vyloučen, povinen obhajobu vykonávat do doby, než ji osobně převezme později zvolený obhájce (§ 37 odst. 2). Tím, že si obviněný zvolí nového obhájce, zanikají oprávnění obhájce dřívějšího.⁵⁸

Zákonodárce se výše zmíněným ustanovením snažil zabezpečit, že nový obhájce plynule vstoupí do práv a povinností původního obhájce a naváže tak na předchozí obhajobu. Pokud se tak ale nestane, je původní obhájce povinen vykonávat obhajobu až do okamžiku, než ji

⁵⁵ Tamtéž.

⁵⁶ VANTUCH: *Obhajoba...*, s. 63.

⁵⁷ Tamtéž, s. 64.

⁵⁸ Tamtéž. JELÍNEK a kol.: *Trestní zákoník...*, s. 541.

osobně převezme obhájce nový. Taková změna obhájce však není důvodem pro odvolání nařízených úkonů, o kterých jsou obviněný i dosavadní obhájce vyrozuměni, a pro odročení hlavního líčení nebo veřejného zasedání z hlediska nutnosti seznamovat se s projednáváním věci atd.⁵⁹

V případě plurality obhájců, tedy pokud si obviněný zvolí dva nebo více obhájců a orgánu činnému v trestním řízení neoznámí, kterého z nich zmocnil k přijímání písemností a k vyrozumívání o úkonech trestního řízení, určí jej předseda senátu a v přípravném řízení státní zástupce, přičemž toto své rozhodnutí oznámí oběma nebo všem zvoleným obhájcům (§ 37 odst. 3).

4.2.1 Vyloučení obhájce z obhajoby

Vyloučení advokáta jako zvoleného obhájce je považováno za jeden z nejtvrdějších zásahů do ústavně zaručeného práva zvolit si obhájce. Z obhajoby může být vyloučen obhájce jen v závažných případech, pokud by obecný zájem na řádném výkonu trestního soudnictví v konkrétním případě byl bez vyloučení obhájce zmařen nebo vážně ohrožen.⁶⁰

Obhájce tedy může být z obhajoby vyloučen pouze zákonem stanovených důvodů, které jsou vyjádřeny taxativně, a rovněž dle judikatury Ústavního soudu stát může zasahovat do svobodného výběru obhájce pouze za splnění zákonem stanovených podmínek, které je nutno vykládat restriktivně s ohledem na ústavně zaručená práva obviněného.⁶¹

Platná právní úprava trestního řádu rozlišuje čtyři případy vyloučení obhájce:

- a) Dle ustanovení § 37a odst. 1 písm. a) TrŘ nemůže být obhájcem advokát, proti němuž je nebo bylo vedeno trestního stíhání podle § 160 odst. 1 TrŘ, a v důsledku toho v řízení, ve kterém by měl vykonávat obhajobu, má postavení obviněného, svědka nebo zúčastněné osoby (§ 35 odst. 2 TrŘ). Pokud by totiž obviněný, kterého obhájce obhajuje, byl pachatelem trestného činu, tak by mu mohl obhájce tím, že bude svědčit přitěžovat či ho dokonce usvědčovat z trestného činu, a tím by v podstatě nahrazoval činnost státního zástupce popřípadě policejního orgánu.⁶²
- b) S odkazem na výše zmíněné ustanovení nemůže být obhájce v takovém řízení ani advokát, který v něm vypovídá jako svědek, podává znalecký posudek nebo je činný jako tlumočník (§ 35 odst. 3 TrŘ). V tomto případě ale jako důvod nepostačuje pouze úmysl orgánu činného v trestním řízení někdy v budoucnu

⁵⁹ VANTUCH: *Obhajoba...*, s. 66.

⁶⁰ JELÍNEK, UHLÍŘOVÁ: *Obhájce...*, s. 153.

⁶¹ Tamtéž.

⁶² VANTUCH, Pavel. Obhájce nemůže svědčit. *Právní rádce*, 2008, č. 12, s. 46.

obhájce jako svědka vyslechnout a dokonce ani předvolání obhájce jako svědka k výslechu. To znamená, že podmínka je splněna pouze tehdy, pokud obhájce jako advokát skutečně vypovídá jako svědek, podává znalecký posudek nebo je skutečně činný jako tlumočník. Jinak by byla porušena ústavně zaručená práva dle čl. 36 odst. 1 LZP – právo na spravedlivý proces, čl. 37 odst. 2 LZP – právo na právní pomoc a čl. 40 odst. 3 LZP – právo na obhajobu.⁶³

- c) Třetím zákonným důvodem je důvod dle ustanovení § 37a odst. 1 písm. b) TrŘ dle kterého je z obhajoby vyloučen obhájce, který se opakovaně (nejméně dvakrát) nedostaví k úkonům trestního řízení, při nichž je jeho účast nezbytná, ani nezajistí účast svého zástupce, ačkoliv byl řádně a včas o takových úkonech vyrozuměn. Přičemž takovýto důvod se uplatní pouze v řízení před soudem, protože v přípravném řízení je účast obhájce při vyšetřovacích úkonech jeho právem, nikoli povinností. Jedná se o jakousi sankci svého druhu za nezodpovědný přístup obhájce.⁶⁴
- d) Čtvrtým a posledním důvodem, kdy může být obhájce vyloučen z obhajoby je případ dle § 37a odst. 2 TrŘ. Dle tohoto ustanovení může být obhájce vyloučen i tehdy, pokud vykonává obhajobu dvou nebo více spoluobviněných, jejichž zájmy si v trestním řízení odporují. Takto vyloučený obhájce nemůže v téže věci vykonávat obhajobu žádného z obviněných. Jedná se o tzv. kolizi zájmů spoluobviněných.⁶⁵ To znamená, že zvolený obhájce může obhajovat v jedné trestní věci několik obviněných, avšak pouze tehdy, když jejich zájmy nejsou v rozporu. Stejná situace platí také u koncipienta – nemůže-li jeden advokát v jedné věci zastupovat dva či více obviněných, jejichž zájmy jsou v rozporu, nemůže tak činit ani jeden koncipient. Je vyloučeno, aby obhajobu při jednotlivých úkonech trestního řízení vykonával ten koncipient, který vykonával úkony obhajoby spoluobviněných v zastoupení původního obhájce, který byl z obhajoby vyloučen. Takovéto obviněné, jejichž zájmy si odporují, nemůže na základě substitučního pověření společně obhajovat ani jiný advokát.⁶⁶

Ve všech výše zmíněných případech rozhodne o vyloučení obhájce předseda senátu a v přípravném řízení soudce, a to i bez návrhu. Před takovým rozhodnutím předseda senátu

⁶³ VANTUCH: *Obhájce nemůže...*, s. 45-52. JELÍNEK, UHLÍŘOVÁ: *Obhájce...*, s. 154.

⁶⁴ JELÍNEK a kol.: *Trestní zákoník...*, s. 541. JELÍNEK, UHLÍŘOVÁ: *Obhájce...*, s. 155.

⁶⁵ JELÍNEK, UHLÍŘOVÁ: *Obhájce...*, s. 155.

⁶⁶ VANTUCH, Pavel. K vyloučení advokáta vykonávajícího obhajobu obviněných v substituci. *Bulletin advokacie*, 2003, č. 4, s. 18-25.

a v přípravném řízení soudce umožní obviněnému a obhájci, aby se k věci vyjádřili, a k jejich vyjádření v rozhodnutí přihlédne. Pokud přesto rozhodne o vyloučení obhájce, umožní obviněnému, aby si v přiměřené lhůtě zvolil nového obhájce. Proti takovému rozhodnutí je pak přípustná stížnost, která má odkladný účinek (§ 37a odst. 3 a 4 TrŘ).

V nedávném případě byla z obhajoby vyloučena také advokátka JUDr. Klára Samková, PhD., v případě tzv. mačetového útoku, když obvinění, které obhajovala, začali odlišně vypovídat, a tudíž byl naplněn důvod uvedený výše v § 37a odst. 2 TrŘ.

4.2.2 Pluralita obhájců

Pokud obviněný, proti němuž je vedeno jedno trestní řízení udělí plnou moc dvěma nebo více obhájcům, na základě které každý z nich disponuje samostatnými obhajovacími právy a povinnostmi, které nejsou odvozené od postavení obhájce druhého, jedná se o pluralitu obhájců.⁶⁷

Pluralitu je třeba odlišit od substitute, neboť v téže věci sice působí více obhájců, obviněný má však pouze jednoho přímého obhájce. Substitute je potom případ, kdy zvolený či ustanovený obhájce udělí pověření substitutovi.⁶⁸ Dle usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 1. 2012 však není porušeno právo obžalovaného na obhajobu, pokud soud jedná za přítomnosti substituta nepřítomného obhájce, i když obžalovaný na přítomnosti zvoleného obhájce trvá a odmítá jeho zástupce v případě, že z plné moci udělené obhájci nevyplývá, že by obhájce v rámci pověření nebyl oprávněn dát se zastoupit jiným advokátem. V takovém případě soud není povinen jednání odročit a jedná za účasti zvoleného zástupce.⁶⁹

Pluralita obhájců byla do trestního řádu zavedena novelou provedenou zákonem č. 265/2001 Sb., která nabyla účinnosti 1. 1. 2002. Před tímto datem existoval tento institut pouze fakticky. Pluralitu obhájců upravuje ustanovení § 37 odst. 3 TrŘ, který říká, že „*jestliže si obviněný zvolí dva nebo více obhájců, je povinen orgánu činnému v trestním řízení oznámit, kterého z těchto obhájců zmocnil k přijímání písemností a k vyrozumívání o úkonech trestního řízení. Pokud tak neučiní, určí takového obhájce předseda senátu a v přípravném řízení státní zástupce a své rozhodnutí pak oznámí všem zvoleným obhájcům*“.⁷⁰

Trestní řád výslovně neuvádí, kolik obhájců si může obviněný zvolit, z čehož je možné usuzovat, že počet obhájců není zákonem omezen a nemůže být omezen ani rozhodnutím orgánu činného v trestním řízení. Část odborné veřejnosti však zastává stanovisko, že počet

⁶⁷ JELÍNEK, UHLÍŘOVÁ: *Obhájce...*, s. 143.

⁶⁸ JELÍNEK a kol.: *Trestní právo procesní...*, s. 241.

⁶⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 1. 2012, sp. zn. 8 Tdo 1454/2011.

⁷⁰ JELÍNEK, UHLÍŘOVÁ: *Obhájce...*, s. 143.

obhájců, které si může obviněný zvolit, by měl být omezen horní hranicí na maximálně tři obhájce.⁷¹ Takovýto početní limit je stanoven v některých cizích právních úpravách, především v úpravě německé a polské.

Pokud si obviněný zvolí více obhájců, má každý z nich stejná procesní práva a povinnosti, které jim poskytuje trestní řád, pokud je ovšem nepověří v konkrétním případě jinak. Český trestní řád totiž nezná institut tzv. hlavního obhájce, který je však v praxi používán velmi často. Obviněný obvykle pověří jednoho z více zvolených advokátů řízením celé obhajoby a na ostatním mohou být jen některé dílčí úkony, přičemž jednotlivé kroky obhájců si nesmí odporovat.⁷²

Ačkoliv trestní řád připouští více obhájců, v případech nutné obhajoby toto neplatí a obviněný nemá nárok, aby mu byli ustanoveni dva či více obhájců.⁷³

4.3 Ustanovený obhájce

Jak jsem již zmínila výše, převažuje v českém trestním právu priorita volby obhájce. Trestní řád však pamatuje i na situaci, kdy obviněný si obhájce nezvolil, ačkoliv ho dle zákona mít musí. Podle ustanovení § 38 odst. 1 TrŘ pokud obviněný nemá obhájce v případech, kdy tak stanoví zákon (§ 36 a 36a TrŘ), je mu určena lhůta ke zvolení obhájce. Pokud v této lhůtě nebude obhájce zvolen, bude mu obhájce na dobu, po kterou trvají důvody nutné obhajoby, neprodleně ustanoven. Pokud je obviněných několik, ustanoví se společný obhájce zpravidla těm, jejichž zájmy si v trestním řízení neodporují (§ 38 odst. 2).

Lhůta uvedená v § 38 odst. 1 TrŘ je lhůtou soudcovskou a orgán činný v trestním řízení, který ji stanovil, ji může podle okolností i prodloužit, k tomu by však mělo docházet pouze výjimečně a jen ze závažných důvodů. Pokud by ovšem lhůta ke zvolení obhájce nebyla obviněnému poskytnuta, jednalo by se o porušení práva na obhajobu, tedy o porušení ústavně zaručeného práva. Délka lhůty ke zvolení obhájce není v trestním řádu stanovena, avšak stanoví se s přihlédnutím k okolnostem a povaze případu tak, aby nebyl ohrožen účel obhajoby. To znamená, že by nemělo docházet k ohrožení účelu nutné obhajoby a mělo by se předejít zbytečným průtahům v řízení.⁷⁴

Pravidla pro ustanovování obhájců obsahuje ustanovení § 39 TrŘ, které říká, že: „*obhájce ustanoví, a pominou-li důvody nutné obhajoby, ustanovení zruší předseda senátu*

⁷¹ MANDÁK Václav. Může mít obviněný více obhájců? *Socialistická zákonost*, 1990, č. 1, s. 18.

⁷² JELÍNEK, UHLÍŘOVÁ: *Obhájce...*, s. 151. VANTUCH, Pavel. Ustanovení § 37 odst. 3 tr. řádu a institut hlavního obhájce. *Bulletin advokacie*, 2004, č. 6, s. 29-35.

⁷³ MANDÁK, Václav. Meze trestní obhajoby - nástin základních otázek. *Bulletin advokacie*, 2003, č. 10, s. 31.

⁷⁴ JELÍNEK, UHLÍŘOVÁ: *Obhájce...*, s. 166. VANTUCH: *Obhajoba...*, s. 66.

a v přípravném řízení soudce.“ Novelou provedenou zákonem č. 283/2004 Sb. byla zavedena povinnost předsedy senátu a v přípravném řízení soudce ustanovovat obhájce podle pořadníku advokátů, který se za tím účelem vede. Tato novela nabyla účinnosti 1. července 2004 a bylo jí do trestního řádu vpraveno ustanovení § 39 odst. 2, které zní takto: „*pro účely ustanovení obhájce soud vede abecedně uspořádaný pořadník advokátů, kteří souhlasí s výkonem obhajoby jako ustanovení obhájci u tohoto soudu a mají v jeho obvodu, popřípadě sídle, své sídlo. U obvodních soudů v Praze se za sídlo advokáta považuje hlavní město Praha. Nelze-li ustanovit advokáta z tohoto pořadníku, ustanoví soud advokáta z pořadníku advokátů nadřízeného soudu.*“ Cílem tohoto ustanovení bylo zamezení zvýhodňování některých advokátů ustanovovaných opakovaně a především snaha předejít situacím, kdy advokát vzhledem ke svému odbornému zaměření nechtěl povinnost obhajoby vykonávat. Zákonodárce tak reagoval na dřívější různorodý postup soudů při ustanovování obhájců, čímž docházelo k nepravděpodobnostem a nebyla dodržována zásada rovnoměrnosti. To vedlo ke stížnostem obhájců, kteří o obhajobu měli zájem, avšak byli ustanovováni jen výjimečně.⁷⁵

Advokát je povinen dle § 40 TrŘ a § 18 AZ takovéto ustanovení přijmout a obhajobu převzít. Jediným případem, kdy je možné na žádost dotyčného obhájce nebo obviněného obhajobu odmítnout, jsou závažné důvody na straně obhájce. Mezi takové důvody patří zejména ty, které jsou vymezeny v § 19 a 20 AZ. § 19 AZ upravuje případy, kdy je advokát dokonce povinen odmítnout poskytnutí právních služeb a § 20 odst. 2 AZ upravuje případy, kdy advokát může požádat o zrušení ustanovení. Obvykle jde o narušení, popřípadě ztrátu důvěry mezi obhájcem a obviněným. Důvodem, pro který je možné zrušit ustanovení, však není skutečnost, že klient neposkytuje potřebnou součinnost, neboť při nutné obhajobě je obhájce povinen hájit klienta bez ohledu na jeho postoj a aktivitu. Důležitým důvodem však může být skutečnost, že věc byla postoupena jinému orgánu činnému v trestním řízení, jehož sídlo je značně vzdáleno od sídla ustanoveného obhájce.⁷⁶

Pokud je obhájce zproštěn obhajoby, musí být místo něj ihned ustanoven obhájce jiný. V takovém případě však předseda senátu a v přípravném řízení soudce, neposkytují před ustanovením obhájce obviněnému lhůtu k tomu, aby si obhájce zvolil. Tím ale není dotčeno

⁷⁵ JELÍNEK, UHLÍŘOVÁ: *Obhájce...*, s. 170. JELÍNEK a kol.: *Trestní zákoník...*, s. 544. ŠÁMAL a kol.: *Trestní řád...*, s. 268.

⁷⁶ JELÍNEK a kol.: *Trestní zákoník...*, s. 545.

právo obviněného, aby si dle § 37 odst. 2 TrŘ zvolil místo obhájce ustanoveného obhájce jiného.⁷⁷

4.4 Nutná obhajoba

Podle Nálezu Ústavního soudu ÚS 190/2001 je institut nutné obhajoby jedním z prostředků, kterým je zajištěno ústavně zaručené právo na obhajobu zakotvené v čl. 40 odst. 3 LZP.⁷⁸

V trestním řádu jsou taxativně vymezeny případy, kdy obviněný musí mít obhájce i v případě, že si jej nepřeje. Jedná se zejména o případy, kdy postavení obviněného jej z nějakého důvodu znevýhodňuje, a nazýváme je tzv. nutnou obhajobou.

V případě nutné obhajoby musí mít obviněný obhájce již v přípravném řízení a dále ve všech stádiích trestního řízení, pokud důvod nutné obhajoby trvá. Povinnost mít obhájce vzniká okamžikem, kdy důvod nutné obhajoby vznikne, což má také různé procesní důsledky. Pokud je důvod dán například již v okamžiku zahájení trestního stíhání, je povinen policejní orgán popř. státní zástupce odložit výslech obviněného do doby, než si obviněný svého obhájce zvolí nebo mu bude ustanoven. Po dobu, kdy obviněný nemá obhájce lze provádět pouze úkony, které nesou odkladu, takovými jsou například vydání a odnětí věci, osobní prohlídka, vstup do obydlí, do jiných prostor a na pozemek apod.⁷⁹

Pokud jde o jednotlivé důvody nutné obhajoby, trestní řád taxativně stanoví v § 36, že obviněný musí mít obhájce v těchto případech:

- a) Dle ustanovení § 36 odst. 1 písm. a) pokud je obviněný ve vazbě, ve výkonu trestu odnětí svobody nebo na pozorování ve zdravotnickém ústavu (§ 116 odst. 2 TrŘ).
- b) Je-li zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo je-li jeho způsobilost k právním úkonům omezena.
- c) V řízeních ve věcech mladistvých, a to od okamžiku, kdy jsou proti němu použita opatření dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže nebo jsou-li proti němu vedeny dle trestního řádu, včetně neodkladných a neopakovatelných úkonů, ledaže nelze provedení takových úkonů odložit a zajistit o nich vyrozumění obhájce (§ 42 odst. 2 ZSM).
- d) Jde-li o řízení proti uprchlému.

⁷⁷ Soud. rozh. č. 36/94 Sb. soud. rozh. tr. In JELÍNEK, Jiří a kol (ed). *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 2. vydání. Praha: Leges 2009, s. 545

⁷⁸ VANTUCH, Pavel. K právu obviněného vzdát se obhájce z pohledu nutné obhajoby. *Bulletin advokacie*, 2012, č. 11, s. 21.

⁷⁹ JELÍNEK, UHLÍŘOVÁ: *Obhájce...*, s. 106-108.

- e) Při sjednávání dohody o vině a trestu.
- f) Dle odst. 2 musí mít obviněný obhájce také v případě, považuje-li to soud a v přípravném řízení státní zástupce za nutné, zejména proto, že vzhledem k tělesným nebo duševním vadám obviněného mají pochybnosti o jeho způsobilosti, aby se náležitě mohl hájit – tak tomu bude zejména v případě, jestliže je obviněný němý, hluchý, negramotný, trpí závažnou fyzickou chorobou, pro kterou je neschopen pohybu, anebo i duševní chorobou.
- g) Pokud se koná řízení o trestném činu, na který zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí převyšující pět let.
- h) V hlavním líčení konaném ve zjednodušeném řízení proti zadrženému.
- i) V řízení, v němž se rozhoduje o uložení nebo změně zabezpečovací detence nebo o uložení nebo změně ochranného léčení, s výjimkou léčení protialkoholního.
- j) Má-li se obviněný vyjádřit k tomu, zda se vzdává práva na uplatnění zásady speciality v řízení po vydání z cizího státu.
- k) V řízení o vydání do cizího státu nebo o předání do jiného členského státu EU a v řízení o dalším předání do jiného členského státu EU.
- l) V řízení o uznání a výkonu cizozemského rozhodnutí, v řízení o uznání a výkonu rozhodnutí jiného členského státu EU o peněžitých sankcích a plněních, kterým byl uložen peněžitý trest nebo pokuta, a v řízení o uznání a výkonu rozhodnutí jiného členského státu EU o propadnutí nebo zabránění majetku.⁸⁰

Trestní řád upravuje také škálu důvodů nutné obhajoby ve vykonávacím řízení a v řízení o stížnosti proti porušení zákona, v řízení o odvolání a v řízení o návrhu na povolení obnovy řízení, a to v ustanovení § 36a TrŘ.

Novelizací provedenou zákonem č. 459/2011 Sb. má obviněný od 1. 1. 2012 dle trestního řádu možnost vzdát se obhájce v některých případech nutné obhajoby. Nejedná se však o komplexní úpravu, nýbrž o úpravu dílčí. Obviněný se tak může dle nového ustanovení § 36b vzdát obhájce v případech uvedených v § 36 odst. 3, tedy koná-li se řízení o trestném činu, na který zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí převyšující pět let, dále v případě uvedeném v § 36a odst. 2 písm. b) tedy v řízení o stížnosti proti porušení zákona, v řízení o odvolání a v řízení o návrhu na povolení obnovy řízení, nejde-li o trestný čin, za který je možno uložit výjimečný trest a také se obviněný může vzdát obhájce v případě uvedeném v § 36 odst. 4 písm. a) v hlavním líčení konaném ve zjednodušeném řízení.

⁸⁰ JELÍNEK, UHLÍŘOVÁ: *Obhájce...*, s. 115-130.

Vzdání se obhájce může obviněný učinit dle § 36b odst. 2 TrŘ pouze výslovným prohlášením, které musí mít písemnou formu nebo ústně do protokolu u orgánu činného v trestním řízení, který řízení vede. Právě tento orgán je povinen upozornit obviněného na toto jeho právo a může mít také procesní zájem na tom, aby se obviněný obhájce vzdal. Prohlášení musí být učiněno za přítomnosti obhájce, popřípadě po předchozí poradě s ním a může jej vzít kdykoli zpět.⁸¹

Jedná se v podstatě o zpochybnění institutu nutné obhajoby a v konečném důsledku dochází ke zhoršení postavení obviněného, který se obhájce vzdal oproti obviněnému, který si jej ponechal.⁸²

⁸¹ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 3. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2012, s. 584.

⁸² VANTUCH, Pavel. K právu obviněného vzdát se obhájce z pohledu nutné obhajoby. *Bulletin advokacie*, č. 11, 2012, s. 19-24.

5 Charakteristika přípravného řízení

Základním účelem trestního řízení je v souladu se zákonem odhalit pachatele skutku, který naplňuje znaky trestného činu podle hmotného práva, tento skutek vyšetřit a postavit pachatele před soud, který rozhodne o jeho vině či nevině. V případě, že soud shledá pachatele vinným, uloží mu trest nebo ochranné opatření, popřípadě upustí od potrestání, a zajistí výkon trestu a ochranného opatření, pokud byly uloženy.⁸³

Trestní řízení probíhá v několika určitých časových úsecích, ve kterých orgány činné v trestním řízení, popřípadě další orgány a osoby zúčastněné na řízení plní své úkoly s cílem dosáhnout účelu trestního řízení.⁸⁴ Tyto úseky se nazývají stadia trestního řízení, kterými jsou:

1. přípravné řízení
2. předběžné projednání obžaloby
3. hlavní líčení
4. opravné řízení
5. vykonávací řízení

5.1 Účel a význam přípravného řízení

Předsoudním stadiem trestního procesu je dle českého trestního řádu přípravné řízení. Jeho legální definice je obsažena v § 12 odst. 10 TrŘ, dle něž se přípravným řízením rozumí *„úsek řízení od sepsání záznamu o zahájení úkonů trestního řízení nebo provedení neodkladných a neopakovatelných úkonů, které mu bezprostředně předcházejí, nebyly-li tyto úkony provedeny, od zahájení trestního stíhání do podání obžaloby, návrhu na schválení dohody o vině a trestu, postoupení věci jinému orgánu, zastavení trestního stíhání, nebo do rozhodnutí či vzniku jiné skutečnosti, jež mají účinky zastavení trestního stíhání před podáním obžaloby, anebo do jiného rozhodnutí ukončujícího přípravné řízení, zahrnující objasňování a prověřování skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, a vyšetřování.“*

V průběhu přípravného řízení mají orgány činné v přípravném řízení co nejrychleji v potřebném rozsahu vyhledat důkazy k objasnění všech základních skutečností důležitých pro posouzení případu a také ke zjištění osoby pachatele a následku trestného činu (§ 89 odst. 1, § 164 odst. 1). Výsledkem přípravného řízení je buď podání obžaloby (§ 176), nebo trvalé či dočasné upuštění od trestního stíhání, tedy postoupení věci jinému orgánu (§ 171),

⁸³ ŠÁMAL a kol. *Přípravné řízení trestní*. 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2003 s. 3.

⁸⁴ JELÍNEK a kol.: *Trestní právo procesní...*, s. 473.

zastavení trestního stíhání (§ 172), přerušení trestního stíhání (§ 173), podmíněné zastavení trestního stíhání (§ 307) či schválení narovnání (§ 309) nebo podání návrhu na schválení dohody o vině a trestu (§ 175a).⁸⁵

Obecný účel přípravného řízení je totožný s účelem trestního řízení vůbec, tedy náležitě zjistit trestné činy a potrestat jejich pachatele (§ 1 odst. 1). Základním smyslem přípravného řízení je opatřit podklad pro rozhodnutí, zda má být podána obžaloba a věci se má zabývat soud, popřípadě zda má být od dalšího trestního stíhání upuštěno, přičemž k úkonům přípravného řízení náleží také zajištění důkazů a osoby obviněného pro budoucí řízení před soudem.⁸⁶

Přípravné řízení trestní plní čtyři funkce, jimiž jsou:

- a) *vyhledávací* – účelem je vyhledání informací o spáchaných trestných činech,
- b) *fixační* – podchycují, neboli fixují se pomíjivé důkazy pro následující soudní řízení, aby se předešlo jejich zničení nebo poškození,
- c) *verifikační* – neboli filtrační – tato funkce má zabránit tomu, aby před soud byly stavěny osoby, u nichž není dostatečně odůvodněno podezření ze spáchání trestného činu,
- d) *odklonná* – smyslem této funkce přípravného řízení je nahradit vyřízení věci v hlavním líčení formami odklonu, a to v případech nepříliš závažné kriminality.⁸⁷

V přípravném řízení se neprojevují všechny základní zásady trestního řízení. Je však třeba zmínit především zásadu neveřejnosti, neboť předčasným zveřejněním výsledků přípravného řízení by mohlo dojít ke zmaření jeho účelu, čímž by bylo podstatně ztíženo jeho další provádění. Výjimkou z této zásady je pak právo obhájce být přítomen při vybraných vyšetřovacích úkonech, a to již od zahájení trestního stíhání. Další zásadou, která se plně uplatňuje v přípravném řízení, je zásada oficiality, kdy orgán činný v trestním řízení zahájí trestní stíhání, dozví-li se o tom, že byl spáchán trestný čin a že jej spáchala určitá osoba. Sám postupuje z vlastní iniciativy tak, aby v souladu se zásadou rychlosti byly vyhledány důkazy k objasnění všech skutečností důležitých pro rozhodnutí. Dalšími zásadami, které ovládají přípravné řízení, jsou zásada písemnosti a nepřímosti. Naopak zásadou, která se v přípravném řízení neuplatní, je zásada obžalovací, protože toto není řízením sporným, ba naopak je pro

⁸⁵ VANTUCH: *Obhajoba...*, s. 124.

⁸⁶ JELÍNEK a kol.: *Trestní právo procesní...*, s. 471.

⁸⁷ VANTUCH: *Obhajoba...*, s. 124-125.

nej typický dvoustranný procesní vztah mezi orgánem, který koná řízení na straně jedné a obviněným na straně druhé.⁸⁸

5.2 Vztah přípravného řízení a hlavního líčení

Přípravné řízení jako předsoudní stadium trestního řízení má ve vztahu k řízení před soudem předběžný charakter, přesto však průběh a výsledek hlavního líčení významně ovlivňuje.

Teorie rozlišuje dva základní typy vztahu mezi přípravným řízením a hlavním líčením. Prvním typem je silný typ přípravného řízení, kdy jde v podstatě o kombinaci silného typu přípravného řízení se slabým typem hlavního líčení, v němž se zpravidla pouze opakují důkazy provedené v přípravném řízení. Můžeme říci, že jde o tzv. „generální zkoušku“ na hlavní líčení. Účelem tohoto typu přípravného řízení je úplné a všestranné objasnění věci, přičemž věc musí být objasněna ze všech hledisek, která jsou potřebná pro rozhodnutí soudu.⁸⁹

Druhým, opačným typem je slabý typ přípravného řízení v kombinaci se silným hlavním líčením. Zde má přípravné řízení pouze pomocnou úlohu, která spočívá v tom, že umožňuje žalobci rozhodnout, zda má podat obžalobu či nikoliv. Dokazují se pouze skutečnosti, které odůvodňují podání obžaloby, naopak těžiště dokazování je hlavním líčením, které je jádrem trestního řízení. Zde se plně uplatní základní zásady trestního řízení, především zásada ústnosti, veřejnosti, bezprostřednosti a zásada obžalovací.⁹⁰

Do roku 2002 se v našem právním řádu uplatňoval silný typ přípravného řízení, čímž docházelo k duplicitě procesních úkonů, kdy přípravné řízení nahrazovalo úkony prováděné v hlavním líčení. Jeho váha však byla zeslabena novelou provedenou zákonem č. 265/2001 Sb., která velkou část procesních úkonů převedla do hlavního líčení, čímž došlo k posílení vlivu soudního řízení.⁹¹

⁸⁸ JELÍNEK a kol.: *Trestní právo procesní...*, s. 473 – 475.

⁸⁹ Tamtéž.

⁹⁰ Tamtéž.

⁹¹ Tamtéž, s. 430 – 432.

5.3 Formy přípravného řízení

Novelizací trestního řádu provedenou zákonem č. 265/2001 Sb., která nabyla účinnosti 1. 1. 2002, bylo odbouráno dosavadní diferencování přípravného řízení, které bylo rozděleno na fázi řízení před policejním orgánem a na řízení před vyšetřovatelem.

Platná právní úprava nyní upravuje tři formy přípravného řízení, které se od sebe odlišují zejména podmínkami, za kterých je lze konat, rozsahem opatřovaných nebo prováděných důkazů, a také způsobem jejich ukončení. Trestní řád diferencuje formy přípravného řízení podle tzv. typové společenské nebezpečnosti deliktu, který je jeho předmětem. Rozlišujeme tedy:

- a) *Standardní přípravné řízení*, které se koná o trestných činech, o nichž je příslušný rozhodovat okresní soud – jedná se méně závažné trestné činy (§ 160-167); může se konat postup před zahájením trestního stíhání a vyšetřování se koná vždy.
- b) *Rozšířené přípravné řízení*, které se uplatňuje při vyšetřování trestných činů, k nimž je příslušný v prvním stupni krajský soud (§ 168 odst. 1); může se konat postup před zahájením trestního stíhání a vždy se koná rozšířené vyšetřování.
- c) *Zkrácené přípravné řízení*⁹² (§ 179a-179f), které se koná v případě, že jde o nejméně závažné trestné činy – ty, o nichž přísluší konat řízení v prvním stupni okresnímu soudu a jestliže horní hranice trestu odnětí svobody, který zákon ukládá, nepřevyšuje pět let, jestliže podezřelý byl přistižen při činu nebo bezprostředně poté, nebo v průběhu prověřování trestního oznámení nebo jiného podnětu k trestnímu stíhání byly zjištěny skutečnosti jinak odůvodňující zahájení trestního stíhání a lze očekávat, že podezřelého bude možné ve lhůtě uvedené v § 179b odst. 4 postavit před soud. Účelem zkráceného přípravného řízení je vyhledání možných důkazů pro potřeby soudního řízení s cílem postavit obviněného před soud v co nejkratší době. Zde se vůbec nekoná vyšetřování a trestní stíhání se zahajuje až podáním návrhu na potrestání.⁹³

⁹² Pro přehlednost je dobré upozornit, že trestní řád používá pouze pojem zkrácené přípravné řízení. Ostatní dva termíny dovozujeme z nauky a praxe. Například doc. JUDr. Pavel Vantuch, CSc. používá pojmy standardní vyšetřování a rozšířené vyšetřování.

⁹³ VANTUCH: *Obhajoba...*, s. 127-130. JELÍNEK a kol.: *Trestní právo procesní...*, s. 477. VANTUCH, Pavel. Předsoudní fáze trestního řízení po novele trestního řádu. *Bulletin advokacie*, 2001, č. 11-12, s. 22.

5.4 Průběh přípravného řízení

Přípravné řízení lze rozdělit do dvou časových úseků. Ty jsou upraveny v části druhé trestního řádu a dělí se na:

- a) *Postup před zahájením trestního stíhání*, jako první stadium trestního řízení a současně i přípravného řízení, jehož úkolem je objasňování a prověřování skutečností, které důvodně nasvědčují tomu, že byl spáchán trestný čin a směřujících ke zjištění pachatele. Tato fáze počíná sepsáním záznamu o zahájení úkonů trestního řízení nebo hrozí-li nebezpečí z prodlení provedením neodkladných a neopakovatelných úkonů, které sepsání záznamu bezprostředně předcházejí (§ 158 odst. 3) a odložením či jiným vyřízením věci (§ 159a) nebo zahájením trestního stíhání dle ustanovení § 160 TrŘ. V této fázi činí úkony policejní orgán, respektive státní zástupce.⁹⁴
- b) *Vyšetřování*, které zahrnuje úsek od zahájení trestního stíhání formou usnesení do podání obžaloby nebo jiného vyřízení věci – postoupením jinému orgánu, zastavením trestního stíhání nebo podmíněným zastavením trestního stíhání a schválením narovnání před podáním obžaloby (§ 160-179). Součástí vyšetřování je i podání vysvětlení osobou orgánům činným v trestním řízení. Nestanoví-li zákon jinak, koná vyšetřování Služba kriminální policie a Policie České republiky. V případech stanovených zákonem také Generální inspekce bezpečnostních sborů, státní zástupce, kapitán lodi, popřípadě pověřený orgán Vojenské policie.⁹⁵

Toto členění se neuplatní u zkráceného přípravného řízení, neboť orgány činné v trestním řízení postupují v rámci postupu před zahájením trestního stíhání a trestní stíhání se zahajuje podáním návrhu na potrestání soudu, který ho projedná ve zjednodušeném řízení před samosoudcem.⁹⁶

⁹⁴ Policejním orgánem se dle ustanovení § 12 odst. 2 TrŘ rozumí útvary Policie České republiky, Generální inspekce bezpečnostních sborů, pověřené orgány Vězeňské služby České republiky, pověřené celní orgány, pověřené orgány Vojenské policie, pověřené orgány Bezpečnostní informační služby, pověřené orgány Úřadu pro zahraniční styky a informace, pověřené orgány Vojenského zpravodajství, pověřené orgány Generální inspekce bezpečnostních sborů.

⁹⁵ VANTUCH: *Obhajoba...*, s. 127. VANTUCH: Předsoudní fáze trestního řízení po novele trestního řádu. *Bulletin advokacie*, 2001, č. 11-12, s. 28.

⁹⁶ VANTUCH: *Obhajoba...*, s. 256.

6 Právo na obhajobu v přípravném řízení

Dle ustanovení § 33 odst. 1 TrŘ má obviněný právo zvolit si obhájce a radit se s ním, a to i během úkonů prováděných orgánem činným v trestním řízení. Obviněný může žádat, aby byl vyslýchán za účasti svého obhájce a aby se obhájce účastnil i jiných úkonů přípravného řízení (§165). Obviněný se s obhájcem nemůže v průběhu svého výslechu radit o tom, jak má odpovědět na již položenou otázku.⁹⁷

Obhájce je dle ustanovení § 41 odst. 2 TrŘ oprávněn již za přípravného řízení činit za obviněného návrhy, podávat za něj žádosti a opravné prostředky, nahlížet do spisu (§ 65) a účastnit se vyšetřovacích úkonů. Pokud je obviněný ve vazbě, může s ním obhájce mluvit bez přítomnosti třetí osoby.

6.1 Účast obhájce při postupu před zahájením trestního stíhání

Postup před zahájením trestního stíhání je prvním stadiem trestního a současně i přípravného řízení. Dle ustanovení § 158 odst. 1 TrŘ „*je policejní orgán povinen na základě vlastních poznatků, trestních oznámení i podnětů jiných osob a orgánů, na jejichž podkladě lze učinit závěr o podezření ze spáchání trestného činu, učinit všechna potřebná šetření a opatření k odhalení skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, a směřující ke zjištění jeho pachatele; je povinen též činit nezbytná opatření k předcházení trestné činnosti.*“

Policejní orgán je dále oprávněn zejména vyžadovat vysvětlení od fyzických a právnických osob a státních orgánů [§ 158 odst. 3 písm. a)]. Při podání vysvětlení má každý právo na právní pomoc advokáta (§ 158 odst. 5). Osoba, která podává vysvětlení, má bez ohledu na to, zda je z trestného činu podezřívána či nikoliv, právo na právní pomoc advokáta. Ustanovení § 158 odst. 5 bylo zařazeno do trestního řádu novelou provedenou zákonem č. 265/2001 Sb. s účinností od 1. 1. 2002.

Právní základ tohoto ustanovení vychází z článku 37 odst. 2 LZPS, kterým je každému zaručeno právo na náležitou právní pomoc v řízení před soudy, jinými státními orgány a orgány veřejné správy, a to dle nálezu ÚS 42/1996 USn., od počátku řízení. Do účinnosti tzv. velké novely to byl právě tento nálezn, který řešil problematickou situaci účasti obhájce při podání vysvětlení.

Dalším významným nálezem, který se promítl do tohoto ustanovení, je nález senátu ÚS 98/1995 USn., podle něhož má každý občan právo na právní pomoc při podání vysvětlení.⁹⁸

⁹⁷ ŠÁMAL a kol.: *Přípravné řízení...*s. 553.

⁹⁸ VANTUCH: *Obhajoba...*, s. 135.

Účast advokáta při podání vysvětlení je pomocí advokáta, nikoliv obhajobou, proto se omezuje jen na právní pomoc a nemůže ani analogicky postupovat dle ustanovení § 41 TrŘ, protože zákon omezuje jeho činnost pouze na právní pomoc, jako jedno z mnoha oprávnění obhájce, například jed o poradu o významu vysvětlení, včetně jeho důležitosti pro další řízení a posouzení důsledků pro osobu podávající vysvětlení apod. Nejde o činnost, která by byla srovnatelná s účastí obhájce a obviněného, proto advokát nemůže do průběhu výslechu zasahovat, například kladením otázek osobě, která vysvětlení podává, rovněž se nemůže domáhat v souvislosti s podáním vysvětlení nahlédnutí do spisu, požadovat účast na jiných úkonech ve věci, kterých se osoba podávající vysvětlení neúčastní apod. V těchto případech se pořizuje úřední záznam, nikoliv protokol, a proto advokátovi nepřísluší ani oprávnění vyplývající z ustanovení § 55 odst. 1 písm. f) – námitky stran nebo vyslychaných osob proti průběhu úkonu a obsahu protokolu. V tomto směru však může poskytnout svému klientovi právní pomoc spočívající v tom, aby takové námitky sám uplatnil a jakým způsobem.⁹⁹

Ačkoliv trestní řád zakotvuje nárok osoby podávající vysvětlení na právní pomoc advokáta, neznamená to povinnost orgánů činných v trestním řízení účast advokáta zajistit, nýbrž jen umožnit.¹⁰⁰

O obsahu vysvětlení, které nemají povahu neodkladného a neopakovatelného úkonu, se neseписuje protokol, ale úřední záznam. Ten může být v řízení před soudem použit jako důkaz, stanoví-li tak zákon. Slouží ale především k tomu, aby státní zástupce a obviněný zvážili návrh předvolat takovou osobu jako svědka, a soudu následně k úvaze, zda takový důkaz provede. Je-li ten, kdo podal vysvětlení později vyslychán jako svědek či jako obviněný, nemůže mu být záznam přečten nebo jinak konstatován jeho obsah (§ 158 odst. 6).

Policejní orgán je oprávněn vyzvat osobu, aby se dostavila k podání vysvětlení ve stanovené době na určité místo. Pokud se tato osoba bez dostatečné omluvy nedostaví, může být předvedena, na což musí být, stejně jako na jiné následky nedostavení se (§ 66), upozorněna. Pokud takto vyzvaná osoba využije svého práva na právní pomoc advokáta, měl by jej tento poučit o podstatě ustanovení § 158 odst. 8, které říká, že „vysvětlení nesmí být požadováno od toho, kdo by jím porušil státem výslovně uloženou nebo uznanou povinnost mlčenlivosti, ledaže by byl této povinnosti zproštěn příslušným orgánem nebo tím, v jehož zájmu tuto povinnost má“ a dále, že „osoba podávající vysvětlení, s výjimkou podezřelého, je povinna vypovídat pravdu a nic nezamlčet; vysvětlení může odepřít, pokud by jím způsobil

⁹⁹ ŠÁMAL a kol.: *Trestní řád...*, s. 1211.

¹⁰⁰ JELÍNEK a kol.: *Trestní zákoník...*, s. 708.

nebezpečí trestního stíhání sobě nebo osobám uvedeným v § 100 odst. 2¹⁰¹; o tom je třeba osobu, od níž je požadováno vysvětlení, předem poučit.“

Pokud osoba, která podává vysvětlení a nemá u sebe mobilní telefon nebo jiný prostředek k zajištění spojení, po poučení o právní pomoc advokáta požádá, naplní policejní orgán ustanovení § 158 odst. 5 tak, že této osobě poskytne možnost telefonicky se s advokátem spojit, přičemž tuto skutečnost s případným výsledkem poznamená do úředního záznamu o podaném vysvětlení.¹⁰²

Jestliže policejní orgán neumožní bez dostatečných důvodů osobě podávající vysvětlení právní pomoc advokáta, nařídí státní zástupce v rámci výkonu dozoru opakování tohoto úkonu.¹⁰³

6.2 Vyšetřování a účast obhájce

Novelou provedenou zákonem č. 265/2001 Sb. s účinností od 1. 1. 2002 je v ustanovení § 165 TrŘ upravena účast obviněného a obhájce ve standardním vyšetřování. K úpravě účasti obviněného a obhájce ve vyšetřování v jednom ustanovení došlo proto, že má-li obviněný obhájce, postačí, pokud možnost zúčastnit se výslechu svědka má pouze jeden z nich. Zákon ale nehovoří o povinnosti, nýbrž o právu obhájce či obviněného, proto nevyžaduje skutečnou přítomnost při výslechu svědka. Je pouze věcí strany obhajoby, zda tuto svou možnost využije, či nikoliv. Zásadní je to, že straně obhajoby je dána možnost zúčastnit se procesního úkonu.¹⁰⁴

Dle ustanovení § 165 odst. 1 může policejní orgán připustit účast obviněného na vyšetřovacích úkonech a umožní mu klást otázky vyslychaným svědkům. Postupuje tak zejména v případě, že obviněný nemá obhájce a úkon spočívá ve výslechu svědka, který má právo odepřít výpověď.

Rozhodnutí NS č. 54/2001 uveřejněné ve Sb. rozh. – části trestní uvádí, že žádné ustanovení trestního řádu nestanoví požadavek na vyrozumívání obhájce o místě a času výslechu svědka, jestliže o to obhájce dle § 165 odst. 3 nepožádá, s výjimkou případů, kdy jde o svědka, který má právo odepřít výpověď, a to ani v případě nutné obhajoby. Takovýto požadavek nevyplývá ani z čl. 6 odst. 3 písm. d) EÚLP, dle kterého má obviněný mimo jiné

¹⁰¹ Těmito osobami jsou příbuzný v pokolení přímém, sourozenec, osvojitel, osvojenec, manžel, partner nebo druh anebo jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném, jejichž újmu by svědek právem pocítoval jako újmu vlastní.

¹⁰² ŠÁMAL a kol.: *Trestní řád...*, s. 1211.

¹⁰³ VANTUCH: *Obhajoba...*, s. 135.

¹⁰⁴ VANTUCH: *Obhajoba...*, s. 205.

právo vyslýchat nebo dát vyslýchat svědka proti sobě. Z toho vyplývají dvě situace, za kterých je policejní orgán povinen vyrozumět obhájce o konání vyšetřovacího úkonu, a to i v případě, že o to nepožádal. Prvním případem je situace, kdy již v době konání tohoto vyšetřovacího úkonu je jisté, že v době konání hlavního líčení bude výslech svědka ohrožen z důvodů uvedených v § 211 odst. 2 písm. a) TrŘ. Zde se jedná o výklad zákona. O druhou situaci se jde v případě, že úkon spočívá ve výslechu svědka, který má právo odepřít výpověď, což výslovně plyne z ustanovení § 165 odst. 3.¹⁰⁵

Obhájce je již od zahájení trestního stíhání oprávněn být přítomen při vybraných vyšetřovacích úkonech, tj. pouze takových, jejichž výsledek může být použit jako důkaz v řízení před soudem. Účast obviněného může policejní orgán pouze připustit, proto je oprávnění obhájce širší. Účast obhájce při takovýchto úkonech je samozřejmým požadavkem vyplývajícím z účelu obhajoby. Jde o nevyložitelnou účast, s výjimkou úkonu neodkladného, o kterém nelze obhájce vyrozumět. Takovýmto neodkladným úkonem je vyšetřovací úkon, který vzhledem k nebezpečí jeho ztráty, zmaření nebo jiné redukce jeho síly nesnese ani odklad potřebný po telefonickém vyrozumění obhájce k jeho dostavení se na místo úkonu. Za takový neodkladný úkon lze považovat i výslech obviněného prováděný bezprostředně po spáchání trestného činu, je-li ho třeba k zajištění stop trestného činu, například pokud jde o otázku oděvu, který měl obviněný v době činu na sobě, pokud jde o místo činu, kde měl být čin spáchán apod.¹⁰⁶

Poté, co orgán činný v trestním řízení výslech skončí a udělí obhájci slovo, je obhájce oprávněn klást otázky obviněnému i jiným vyslýchaným osobám. Proti způsobu provádění úkonů může v jeho průběhu kdokoli vznášet námitky, tedy i obhájce, což se do tzv. velké novely dovozovalo jen výkladem.¹⁰⁷

Jestliže se obhájce účastní výslechu svědka, jehož totožnost má být z důvodů uvedených v § 55 odst. 2 utajena, je policejní orgán povinen přijmout opatření, která obhájci znemožňují zjistit skutečnou totožnost svědka (§ 165 odst. 2). V takovém případě nepostačuje pouze změna jména a příjmení, ale je potřeba přijmout opatření, aby svědek nemohl být identifikován podle vzhledu či hlasu.¹⁰⁸

Oznámí-li obhájce policejnímu orgánu, že se chce účastnit vyšetřovacího úkonu uvedeného v § 165 odst. 2 TrŘ, nebo spočívá-li úkon ve výslechu svědka, který má právo odepřít výpověď, je policejní orgán povinen obhájci včas sdělit, o jaký druh úkonu se jedná,

¹⁰⁵ VANTUCH: *Obhajoba...*, s. 202-203.

¹⁰⁶ JELÍNEK a kol.: *Trestní zákoník...*, s. 723.

¹⁰⁷ Tamtéž.

¹⁰⁸ Tamtéž.

dobu a místo jeho konání, ledaže nelze provedení úkonu odložit a vyrozumění obhájce nelze zajistit. Spočívá-li úkon ve výslechu osoby, sdělí policejní orgán obhájci i údaje, podle nichž lze prokázat totožnost takovéto osoby a nelze-li tyto údaje předem určit, musí být ze sdělení zřejmé, k čemu má taková osoba vypovídat, přičemž sdělení o výslechu svědka, jehož totožnost má být z důvodů uvedených v § 55 odst. 2 utajena, nesmí obsahovat údaje, podle nichž by bylo možné zjistit skutečnou totožnost svědka (§ 165 odst. 3).

Pokud se strana obhajoby neúčastní v přípravném řízení úkonu, o jehož konání byli policejním orgánem vyrozuměni, je možné v hlavním líčení číst protokol o výpovědi svědka, jehož výslechu se obviněný či obhájce neúčastnili, ačkoliv o tom byli vyrozuměni (§ 211 odst. 4).¹⁰⁹ Podmínky čtení protokolu o výpovědi svědka v hlavním líčení nejsou splněny tehdy, pokud nebyla obviněnému nebo obhájci umožněna účast na výslechu svědka, který následně v hlavním líčení využije svého práva odepřít výpověď dle § 100 TrŘ.¹¹⁰

Obhájce má podle § 41 odst. 6 TrŘ právo vyžádat si ve všech stádiích trestního řízení předem kopii nebo průpis protokolu o každém úkonu trestního řízení (§55 TrŘ). Takové oprávnění má obhájce i tehdy, neúčastní-li se osobně některých vyšetřovacích úkonů, například výslechu svědka v přípravném řízení, ale předem o vyhotovení přepisu výslechu svědka požádá.¹¹¹

Nejčastěji se obhájce bude účastnit výslechu obviněného, což především zmírňuje negativní důsledky, které by nastaly, pokud by obviněný byl vyslýchán bez účasti obhájce. Obviněný by měl být před výslechem poučen svým obhájcem o jeho právech, a tak může být na svůj výslech připraven ještě lépe, než když mu toto poučení poskytne pouze orgán činný v trestním řízení.¹¹²

Neopomenutelným právem obhájce je účast na výslechu svědků. Ve standardním přípravném řízení je lze provádět, pouze pokud se jedná o neodkladný nebo neopakovatelný úkon nebo jde-li o výslech osoby mladší 15 let, osoby, o jejíž schopnosti správně a úplně vnímat, zapamatovat si nebo reprodukovat jsou s ohledem na psychický stav pochybnosti nebo nasvědčují-li zjištěné skutečnosti tomu, že na svědka by mohl být pro jeho výpověď vyvíjen nátlak. Jinak lze poškozeného a další svědky vyslechnout jen tehdy, jestliže hrozí z jiného důvodu, že bude ovlivněna jejich výpověď nebo schopnost zapamatovat si rozhodné skutečnosti nebo je reprodukovat, zejména pro složitost věci odůvodněn předpoklad delšího

¹⁰⁹ JELÍNEK: *Trestní právo procesní...*, s. 232-233.

¹¹⁰ JELÍNEK, UHLÍŘOVÁ: *Obhájce...*, s. 233.

¹¹¹ Tamtéž, s. 234.

¹¹² Tamtéž, s. 236.

trvání vyšetřování. Bez těchto podmínek je možno, pokud je toho třeba, vyslechnout znalce (§164 odst. 1). O těchto výsledcích je policejní orgán povinen pořádat protokol.¹¹³

V rozšířeném vyšetřování je policejní orgán oprávněn provádět výslechy bez omezení uvedeného v § 165 odst. 2 TrŘ a je povinen o nich vyrozumět obhájce a umožnit mu účast při provádění těchto úkonů. Pokud by však policejní orgán požadoval jen podání vysvětlení od osob ve smyslu ustanovení § 158 odst. 3 písm. a) TrŘ, není povinen obhájce o provádění takových úkonů vyrozumět a umožnit mu účast na nich (stejně jako ve standardním vyšetřování).¹¹⁴

Na závěr je třeba poznamenat, že účast obhájce na vyšetřovacích úkonech podle § 165 TrŘ je právem, nikoli povinností a obhájce toto právo nemůže vykonávat proti vůli obviněného, nejde-li o případ uvedený v § 41 odst. 4 TrŘ. To znamená, že nechce-li obviněný, aby se obhájce účastnil opakovaného úkonu, nelze opakovat nebo nařídit opakování vyšetřovacího úkonu. Jestliže vada vyšetřovacího úkonu spočívá v tom, že obhájce nebyl přítomen u úkonu, bude třeba opakovat vyšetřovací úkon, navrhne-li to obviněný, který tak musí učinit nejpozději do doby, kdy mu byla dána možnost prostudovat spis nebo učinit návrhy na doplnění vyšetřování.¹¹⁵

6.3 Práva obhájce při dokazování

Kromě účasti na vyšetřovacích úkonech náleží obhájci významné právo při dokazování, a to právo vyhledávat, předkládat a navrhnout důkazy k provedení, čímž je obhájci a obviněnému dána aktivní role v trestním řízení.

Toto právo není výslovně zakotveno mezi právy obhájce v § 41 TrŘ, nýbrž se o něm zmiňuje § 89 odst. 2 věta druhá TrŘ, dle kterého „*může každá ze stran důkaz vyhledat, předložit nebo jeho provedení navrhnout. Skutečnost, že důkaz nevyhledal nebo nevyžádal orgán činný v trestním řízení, není důvodem k odmítnutí takového důkazu*“. Tato věta byla do trestního řádu včleněna novelou provedenou zákonem č. 292/1993 Sb., s účinností od 1. 1. 1994. Pro provedení a hodnocení takových důkazů platí stejný režim, jako pro důkazy opatřené orgánem činným v trestním řízení.¹¹⁶ Na výše uvedené ustanovení navazuje věta třetí § 164 odst. 3, která říká, „*že obhajoba obviněného a jím navrhované důkazy, pokud nejsou*

¹¹³ JELÍNEK, UHLÍŘOVÁ: *Obhájce...*, s. 237.

¹¹⁴ VANTUCH, Pavel. Lze v rozšířeném vyšetřování podle § 168-170 tr. řádu sepisovat úřední záznamy o vysvětlení nebo jen protokoly o výsledku svědků? *Bulletin advokacie*, 2008, č. 8, s. 62-69.

¹¹⁵ ŠÁMAL a kol.: *Přípravné řízení...*, s. 542.

¹¹⁶ JELÍNEK a kol.: *Trestní zákoník...*, s. 628.

zcela bezvýznamné, musí být pečlivě přezkoumány.“ Právo obhajoby navrhnout provedení důkazního prostředku je dáno po celou dobu přípravného řízení.¹¹⁷

Jak v přípravném řízení, tak v řízení před soudem bude obhajoba nejčastěji navrhnout výslech svědka, kterému jsou známy skutečnosti, které by mohly vést ke zbavení viny obviněného, popřípadě ke zmírnění jeho viny. Musí však předem vědět, jak bude svědek vypovídat, aby tím případně nemohl poškodit obviněného, protože jinak by obhájce takového svědka nemohl navrhnout, jelikož by tím porušil ustanovení § 41 odst. 1 TrŘ, dle kterého je povinen pečovat o tom, aby v řízení byly objasněny skutečnosti, které obviněného zbavují viny nebo jeho vinu zmírňují. Proto tedy obhájce může navrhnout jen takové důkazy, jejichž výsledek nepoškodí klientovo postavení.¹¹⁸

Česká advokátní komora se v návaznosti na své předchozí stanovisko týkající se oprávnění advokáta vyhledávat, navrhnout a předkládat důkazy – č. 13/2004 Věstníku ze dne 12. října 2004, obrátila na Nejvyšší státní zastupitelství s podnětem k zaujetí stanoviska k rozsahu oprávnění advokáta, vystupujícího v postavení obhájce, postupem dle § 89 odst. 2 TrŘ věty druhé. Představenstvo ČAK poukazovalo především na to, že ke zmiňované problematice neexistuje žádná judikatura ani výkladová stanoviska Nejvyššího státního zastupitelství, ačkoliv se jedná z pohledu zajištění práva na obhajoby o problematiku velmi závažnou.¹¹⁹

Nejvyšší státní zástupkyně zaujala této problematice stanovisko pod číslem 9/2004, v němž je mimo jiné uvedeno, že „obhájci by nemělo nic bránit v tom, aby kteréhokoli občana požádal o sepsání prohlášení o tom, co viděl, slyšel, či jinak zaregistroval. V takovém případě se již nemůže dotazovat na další skutečnosti, o nichž se v prohlášení nebo sdělení taková osoba nezmínila, proto bude praktičtější rozmluva s občanem, který je nositelem informace. Záznam obhájce o sdělení občana, stejně jako jeho prohlášení před obhájcem, by nebyly důkazním prostředkem předloženým stranou, protože se nejednalo o procesní činnost obhájce, ale jen o přípravu obhajoby v zájmu klienta.“

Obhájce může vyhledávat, předkládat a navrhnout také jiné důkazy. Tato problematika je v podstatě bez pochybností, proto považuji za významné zmínit pouze znalecký posudek. Zásadně platí, že pokud je stranou obhajoby předložen znalecký posudek, který obsahuje všechny zákonem stanovené náležitosti, má z hlediska procesního stejnou váhu, jako posudek

¹¹⁷ JELÍNEK, UHLÍŘOVÁ: *Obhájce...*, s. 269.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 262.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 264.

obstaraný orgánem činným v trestním řízení (§ 110a TrŘ).¹²⁰ Opět platí, že obhájce může použít pouze takový znalecký posudek, který obsahuje závěry znalce zmírňující nebo zbavující obviněného viny.

Pokud jde o výše zmíněné ustanovení § 89 odst. 2 TrŘ věta třetí upravující rovnost důkazů navržených orgánem činným v trestním řízení můžeme říci, že není povinností orgánů činných v trestním řízení, aby akceptovali důkaz, který navrhla strana obhajoby. Za důvody odmítnutí jsou považovány zejména tyto případy: jde o situaci, kdy dosavadní postup obhájce při vyhledání a prověření zdroje důkazu vykazuje tak zásadní vady, že jeho výsledek je pro další řízení nepoužitelný; jedná se o úkon neodkladný nebo neopakovatelný (§ 160 odst. 4 TrŘ) a úkon byl již proveden v rámci prověřování; jde o výsledek svědka provedený před zahájením trestního stíhání, jestliže ani z podkladů předložených obhájcem nevyplývá potřeba svědka znovu vyslechnout (§ 164 odst. 4 TrŘ); úkon je objektivně neproveditelný nebo nadbytečný.¹²¹

6.4 Právo obhájce nahlížet do spisů v přípravném řízení

Obviněný, resp. jeho obhájce mají v rámci principu rovnosti právo nahlížet do spisů, s výjimkou protokolu o hlasování a osobních údajů svědka dle § 55 odst. 2 TrŘ. Součástí tohoto práva je i možnost činit si ze spisů výpisky a poznámky a pořizovat si na své náklady kopie spisů a jejich částí (§ 65 odst. 1).

Toto právo může být ze závažných důvodů v přípravném řízení omezeno státním zástupcem nebo policejním orgánem, to však nelze odepřít obviněnému a obhájci, jakmile byli upozorněni na možnost prostudovat si spisy. Odepření lze chápat jako výjimku z tohoto práva a není vyloučeno, aby orgán činný v trestním řízení vyhradil právo nahlížení do spisu pouze obhájci, jehož si obviněný zvolil nebo mu byl ustanoven. Závažným důvodem bude zejména okolnost, že nahlédnutím do spisu by mohla být snížena hodnota důkazu, který má v konkrétním případě přispět k řádnému objasnění věci.¹²²

Můžeme říci, že ustanovení § 65 odst. 1 TrŘ v podstatě navazuje, resp. souvisí s § 41 odst. 6, podle něhož má obhájce ve všech stádiích trestního řízení právo vyžádat si kopii nebo průpis protokolu o každém úkonu trestního řízení.

¹²⁰ Ustanovení § 110a bylo do trestního řádu včleněno novelou provedenou zákonem č. 265/2001 Sb.

¹²¹ JELÍNEK, UHLÍŘOVÁ: *Obhájce...*, s. 266.

¹²² JELÍNEK a kol.: *Trestní zákoník...*, s. 577. Soud. rozh. č. III/67 Sb. soud. rozh. tr. In JELÍNEK, Jiří a kol (ed). *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 2. vydání. Praha: Leges 2009, s. 577.

6.5 Skončení vyšetřování

Role obhajoby se uplatní také při závěrečné fázi vyšetřování – při skončení vyšetřování.

Uzná-li policejní orgán vyšetřování za skončené a jeho výsledky postačují k podání obžaloby, umožní obviněnému a obhájci prostudovat v přiměřené době spisy a učinit návrhy na doplnění dokazování. Na tuto možnost zároveň upozorní obviněného a obhájce nejméně tři dny předem, přičemž tuto lhůtu lze se souhlasem obviněného a obhájce zkrátit (166 odst. 1). Povinnost upozornit na možnost prostudování spisů a učinit návrhy na doplnění vyšetřování má policejní orgán nejen vůči obviněnému, ale také vůči obhájci. Jednalo by se o podstatnou vadu řízení, pokud by obhájce na tuto možnost upozorněn nebyl a zároveň by šlo o porušení práva na obhajobu.¹²³ Policejní orgán není povinen obhajobu vyrozumět o tomto jejich právu pouze v případě, že nehodlá podat obžalobu státnímu zástupci.

Jedná se o právo obviněného a jeho obhájce, nikoliv povinnost, aby se se spisem skutečně seznámili. Nevyužijí-li této možnosti, ačkoliv na ni byli řádně upozorněni, učiní o tom policejní orgán záznam do spisu a postupuje dále, jakoby k tomuto úkonu došlo (§166 odst. 2). Za nevyužití je považována jednak nepřítomnost při prostudování spisu, ale také sdělení, že tuto možnost nevyužijí.¹²⁴ Pokud však svoji neúčast ve stanoveném termínu řádně omluví například nemocí či jiným vážným důvodem, musí mu policejní orgán znovu umožnit v přiměřené době prostudování spisu.¹²⁵

Pokud obviněný nebo obhájce tohoto svého práva využijí, slouží jim poskytnutá přiměřená doba nejen k tomu, aby prostudovali spisy, ale také k tomu, aby se radily o návrzích na doplnění dokazování.

Obviněný i jeho obhájce, stejně jako další osoby uvedené v § 65 odst. 1 TrŘ mají v souvislosti s prostudováním spisu právo na pořízení kopie spisu nebo jeho částí. Na své náklady a svým přineseným zařízením mohou pořizovat kopie spisů nebo jeho částí, nemají však nárok na zapůjčení spisu pro potřeby pořizování kopie.¹²⁶

Obhájce nepotřebuje výslovný souhlas obviněného k tomu, aby činil návrhy na doplnění vyšetřování. Jiná situace by nastala v případě, kdyby obviněný výslovně vyjádřil nesouhlas s návrhem obhájce a nešlo by o obviněného, který je zbaven způsobilosti k právním úkonům

¹²³ JELÍNEK a kol.: *Trestní zákoník...*, s. 726. Soud. rozh. č. 6/95 Sb. soud. rozh. tr. In JELÍNEK, Jiří a kol (ed). *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 2. vydání. Praha: Leges 2009, s. 726.

¹²⁴ Tamtéž, s. 385.

¹²⁵ VANTUCH: *Obhajoba...*, s. 385.

¹²⁶ Tamtéž.

nebo jehož způsobilost je omezena. K takovýmto návrhům učiněným obhájcem by pak nemohlo být přihlíženo.¹²⁷

Pokud shledá policejní orgán návrhy na doplnění vyšetřování za důvodné, doplní vyšetřování v rozsahu, v jakém to považuje za nutné, a znovu pak umožní obviněnému a obhájci prostudovat spisy včetně příloh a učinit návrhy na doplnění vyšetřování. V případě, že obviněný i obhájce souhlasí, může od tohoto nového prostudování upustit. Pokud však navrhané doplnění za nutné nepovažuje, opatřením je odmítne a učiní o tom záznam ve spise a o odmítnutí vyrozumí buď obhájce, nebo obviněného.¹²⁸

Po skočení vyšetřování předloží policejní orgán státnímu zástupci spis s návrhem na podání obžaloby, se seznamem navrhaných důkazů a také se zdůvodněním, proč nevyhověl návrhu na provedení dalších důkazů, nebo učiní návrh na některé rozhodnutí podle § 171 až 173 (postoupení věci, zastavení nebo přerušování trestního stíhání), podle § 307 (podmíněné zastavení trestního stíhání) nebo podle § 309 TrŘ (schválení narovnání) - § 166 odst. 3.

6.6 Žádost o přezkoumání postupu policejního orgánu a státního zástupce

Dle ustanovení § 157a odst. 1 TrŘ má „*ten, proti němuž se trestní řízení vede, a poškozený právo kdykoliv v průběhu přípravného řízení žádat státního zástupce, aby byly odstraněny průtahy v řízení nebo závady v postupu policejního orgánu. Tato žádost není vázána lhůtou. Žádost je nutno předložit státnímu zástupci ihned a státní zástupce ji musí neprodleně vyřídit. O výsledku přezkoumání musí být žadatel vyrozuměn.*“

Toto oprávnění může obviněný uskutečnit i zprostředkovaně prostřednictvím svého obhájce, přičemž kompetentní k vyřízení je státní zástupce bezprostředně vyššího státního zastupitelství (§157a odst. 2).

Důvody podání takovéto žádosti jsou především průtahy ve vyšetřování, ať už jsou policejním orgánem zaviněné či nikoliv, a dále pak vady v postupu policejního orgánu. V praxi jde nejčastěji o objektivní zatížení či přetížení policejního orgánu, který vyšetřuje současně větší počet trestních věcí, a proto se všem nemůže věnovat zároveň. Důvodem žádosti mohou být také závady v postupu policejního orgánu, což je velmi široký pojem, který zahrnuje jakýkoliv postup policejního orgánu, který není v souladu se zákonem nebo je jinak nesprávný, s výjimkou průtahů ve vyšetřování zmíněných výše.

Státní zástupce po prostudování žádosti vyrozumí žadatele o výsledku přezkoumání a o tom, jaká opatření k nápravě zjištěných nedostatků byla učiněna. V případě, že shledá žádost

¹²⁷ ŠÁMAL a kol.: *Trestní řád...*, s. 1352.

¹²⁸ Tamtéž, s. 1352-1353.

důvodnou, využije svých dozorových oprávnění v § 174 TrŘ, učiní opatření k nápravě a vyrozumí o tom obviněného, který o přezkoumání požádal.¹²⁹

6.7 Obhajoba ve vazebních věcech v přípravném řízení

Jelikož vazební trestní stíhání do značné míry znevýhodňuje pozici obviněného, musí mít obviněný v případě vzetí do vazby svého obhájce, který kompenzuje ztížené postavení obviněného ve vazbě oproti obviněným, kteří jsou stíháni na svobodě. Obhajoba tak může alespoň částečně plnit napravovat u obviněného nepříznivé psychické důsledky izolace od vnějšího světa.¹³⁰

Vazební stíhání je jedním z důvodů nutné obhajoby dle § 36 odst. 1 písm. a), který vzniká vzetím do vazby. V případě takového důvodu vzniká zákonná povinnost, aby obviněný měl obhájce při úkonech orgánů činných v trestním řízení, až realizací usnesení o vzetí do vazby. V době rozhodování o vzetí do vazby, nejsou-li dány jiné důvody nutné obhajoby a obviněný si obhájce nezvolil, nemusí mít obhájce.¹³¹ Obviněný může požádat z vazby advokáta o převzetí obhajoby, pokud obhájce zmocnění nepřijme, ustanoví obviněnému obhájce soud na návrh policejního orgánu, který koná vyšetřování, a zároveň o tom ustanoveného obhájce vyrozumí.

Postoj obhájce by se měl v průběhu obhajoby řídit těmito hledisky:

- 1) veškerý písemný styk i porady s obviněným vyřizovat s největším možným urychlením
- 2) první rozmluvu uskutečnit bez prodlení po převzetí věci
- 3) plně respektovat presumpci nevinny ve způsobu jednání s obviněným
- 4) projevovat šetrnost k duševnímu stavu člověka, jehož svoboda je omezena a který prodělává psychické zatížení trestního procesu
- 5) dbát o to, aby vazba omezovala obviněného v možnostech obhajoby co nejméně
- 6) všemi prostředky obhajoby usilovat o ukončení vazby, nejsou-li zákonné důvody opřeny přesvědčivě o spolehlivě zjištěné skutečnosti, nebo jestliže takové důvody pominuly¹³²

Dle ustanovení § 33 odst. 1 věty třetí TrŘ má obhájce právo, aby mu kdykoli byla umožněna rozmluva s obviněným ve vazbě bez přítomnosti třetí osoby, což umožňuje řádnou

¹²⁹ VANTUCH: *Obhajoba...*, s. 387-389.

¹³⁰ MANDÁK, Václav, ŠTĚPÁN, Jan. K obhajobě v přípravném řízení. *Zprávy advokacie*, 1965, září, s. 70.

¹³¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 11. 2009, sp. zn. 8 Tdo 1283/2009.

¹³² Tamtéž, s. 71.

přípravu obhajoby. První poradou s obviněným by měl obhájce uskutečnit současně s převzetím zastoupení, popřípadě by se měl nechat zastoupit substitutem. Další porady by se měly konat, pokud si to obviněný přeje, obhájci či substitutovi v tom nebrání vážné důvody a je to v zájmu obhajoby. K nerušenému styku obhájce s obviněným slouží ve vazební věznici speciální místnosti k tomu určené, přičemž obviněný se obhájce předvede vždy, kdy o to požádá, včetně mimopracovní doby a dnů pracovního klidu.¹³³

Způsob jednání obhájce s obviněným, který je ve vazbě, by se neměl lišit od jednání s obviněným, který je stíhán na svobodě, což přispívá k vyrovnání nevýhodného postavení obviněného ve vazbě. Je nepřijatelná kontrola korespondence mezi obhájcem a obviněným, a také by neměla nahrazovat jejich osobní porady, nýbrž pouze doplňovat.¹³⁴

Obviněný, a z titulu obhajoby také obhájce mohou podat stížnost proti rozhodnutí o vzetí do vazby. Pokud jí není vyhověno, může obviněný sám nebo zastoupený obhájcem podat žádost o propuštění z vazby dle ustanovení § 71a TrŘ, kterou se rozumí i návrh obviněného na přijetí některého opatření nahrazujícího vazbu.¹³⁵ Touto žádostí v podstatě usiluje o přezkoumání vazebních důvodů. Význam žádosti o propuštění z vazby se zvyšuje v průběhu trestního řízení, protože po provedení důležitých či všech procesních úkonů mohou odpadnout některé z důvodů vazby. Proto musí obhájce průběžně zvažovat, zda nemají být důvody, která vedly ke vzetí do vazby přezkoumány novou žádostí, podanou po uplynutí 30 dnů od právní moci posledního rozhodnutí, kterým byla zamítnuta jeho žádost o propuštění z vazby, nebo kterým bylo rozhodnuto o dalším trvání vazby nebo o změně důvodů vazby, a nesmí podlehnout tendenci projevující se u orgánů rozhodujících o vazbě, pokračovat ve vazbě obviněného až do skončení hlavního líčení či řízení před soudem nebo až do zahájení očekávaného výkonu trestu odnětí svobody.¹³⁶

Neopomenutelnou povinností obhájce je také sledovat dobu trvání vazby.

Kromě výše zmíněného, je povinností obhájce také prosazovat práva a oprávněné zájmy obviněného stíhaného ve vazbě i proti Vězeňské službě a jejím pracovníkům. V tomto případě jeho role spočívá v tom, že má zajistit, aby obviněný mohl fakticky uplatnit všechny možnosti své obhajoby, popřípadě požádat o nápravu ředitele věznice a v případě nutnosti i dozorujícího státního zástupce.¹³⁷

¹³³ VANTUCH: *Obhajoba...*, s. 338.

¹³⁴ Tamtéž, s. 339.

¹³⁵ Je důležité, aby obhájce o těchto opatřeních obviněného informoval.

¹³⁶ Tamtéž, s. 340.

¹³⁷ VANTUCH: *Obhajoba...*, s. 351.

6.8 Účast obhájce v dohodovacím řízení

Tzv. dohodovací řízení jako novinku zavedla do trestního řádu novela provedená zákonem č. 193/2012 Sb., s účinností od 1. 9. 2012. Tato novela včlenila do trestního řádu nový institut, tzv. dohodu o vině a trestu (§ 175a a násl, § 314o a násl. TrŘ).

Ustanovení § 175 a odst. 1 TrŘ říká, že „*jestliže výsledky vyšetřování dostatečně prokazují závěr, že se skutek stal, že tento skutek je trestným činem a že jej spáchal obviněný, může státní zástupce zahájit jednání o dohodě o vině a trestu na návrh obviněného nebo i bez takového návrhu. Neshledá-li státní zástupce návrh obviněného důvodným, vyrozumí o svém stanovisku obviněného, a má-li obviněný obhájce, též jeho.*“ Jedná se v podstatě o procesní postup spočívající v tom, že obviněný, státní zástupce a případně i poškozený mohou v přípravném řízení uzavřít úmluvu obsahující popis skutku, o němž obviněný prohlásí, že jej spáchal, výměru trestu, resp. jiné sankce, a náhradu škody, kterou státní zástupce předloží soudu ke schválení. Jestliže soud s touto dohodou souhlasí, schválí ji odsuzujícím rozsudkem ve veřejném zasedání. Soud v takovém případě neproklazuje vinu ani neprovádí dokazování v hlavním líčení. Takovou dohodu lze sjednat pouze v přípravném řízení, a to ve všech jeho formách.¹³⁸

Podstatná je při takovém postupu účast obhájce, protože obviněný je při sjednávání dohody povinně zastoupen obhájcem, a to dle ustanovení § 36 odst. 1 písm. d) TrŘ. Tímto se česká právní úprava liší od úpravy slovenské, která je účinná již od roku 2005, a kde povinné zastoupení obhájcem nutné není.¹³⁹

Dle české právní úpravy je požadováno, aby obviněný prohlásil, že spáchal skutek, pro který je stíhán, a který je předmětem sjednané dohody o vině a trestu [§ 175a odst. 6 písm. e) TrŘ]. Toto prohlášení obviněného ale nelze srovnávat s jeho doznáním, a obviněný se tak nemusí obávat, že by se jeho prohlášení mohlo obrátit proti němu, protože pokud ke sjednání dohody o vině a trestu nedojde, k prohlášení obviněného se v dalším řízení nepřihlíží (§ 175a odst. 7 TrŘ). Tím se česká právní úprava liší od úpravy anglo-amerického systému common law a tzv. principu vyjednávané spravedlnosti (tzv. plea bargaining), který byl dle důvodové zprávy k vládnímu návrhu novely trestního řádu inspiračním zdrojem nové právní úpravy. Tento institut předpokládá, že pachatel v dohodě přizná vinu a veřejný žalobce za toto přiznání viny poskytne pachateli určité ústupky.¹⁴⁰

¹³⁸ JELÍNEK, Jiří. Dohodovací řízení v trestním procesu a otázky souvisící. *Bulletin advokacie*, 2012, č. 10, s. 19.

¹³⁹ Tamtéž, s. 20.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 19.

Dohodu o vině a trestu lze sjednat ve všech třech formách přípravného řízení, tedy jak ve standardním přípravném řízení, tak v rozšířeném přípravném řízení, a dokonce i ve zkráceném přípravném řízení (§ 179b odst. 5 TrŘ), přičemž na sjednávání dohody a postup se ve zkráceném přípravném řízení použije přiměřeně ustanovení § 175a TrŘ. Dohodu o vině a trestu však nelze sjednat v řízení o zvlášť závažném zločinu a v řízení proti uprchlému, či mladistvému. V tomto smyslu je česká právní úprava užší než úprava slovenská, která sjednání dohody o vině a trestu připouští i v případě řízení o zvlášť závažném zločinu.¹⁴¹

Obviněný musí být poučen o možnosti sjednat se státním zástupcem v přípravném řízení dohodu o vině a trestu a v případě sjednání doručí státní zástupce opis obviněnému, jeho obhájci a popřípadě také poškozenému, který uplatnil řádně a včas své nároky. Iniciativa ke sjednání dohody o vině a trestu může být dána jednak ze strany obžaloby – státního zástupce, tak i ze strany obviněného, resp. jeho obhájce. Jak jsem již zmínila výše, není pro obviněného návrh na sjednání dohody spojen s žádnou procesní sankcí, pokud k dohodě nedojde. Obviněný však může zaujmout i pasivní roli a na návrhy ze strany státního zástupce na uzavření dohody o vině a trestu nemusí reagovat.¹⁴²

Pokud je dohoda sjednána, stanoví trestní řád její obsahové náležitosti v § 175a odst. 6. Těmi jsou:

- a) označení státního zástupce, obviněného a poškozeného, byl-li přítomen sjednávání dohody o vině a trestu a souhlasí-li s rozsahem a způsobem náhrady škody nebo nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení,
- b) datum a místo sepsání dohody,
- c) popis skutku, pro který je obviněný stíhán, s uvedením místa, času a způsobu jeho spáchání, případně jiných okolností, za nichž k němu došlo, tak, aby nemohl být zaměněn s jiným skutkem,
- d) označení trestného činu, který je v tomto skutku spatřován, a to jeho zákonným pojmenováním, uvedením příslušného ustanovení zákona a všech zákonných znaků včetně těch, které odůvodňují určitou trestní sazbu,
- e) prohlášení obviněného, že spáchal skutek, pro který je stíhán, a který je předmětem sjednané dohody o vině a trestu,

¹⁴¹ Tamtéž, s. 21. KOLOMIČENKO, Jakub. *Dohoda o vině a trestu* [online]. Epravo.cz, 23. října 2012 [cit. 11. března 2013]. Dostupné na <<http://www.epravo.cz/top/clanky/dohoda-o-vine-a-trestu-85854.html>>.

¹⁴² JELÍNEK, Jiří. Dohodovací řízení v trestním procesu a otázky souvisící. *Bulletin advokacie*, 2012, č. 10, s. 19.

- f) v souladu s trestním zákoníkem dohodnutý druh a způsob výkonu trestu včetně délky zkušební doby a v případech stanovených trestním zákoníkem trestu náhradního, případně upuštění od potrestání, a rozsah přiměřených omezení a povinností v případě, že to trestní zákoník umožňuje a že byly dohodnuty; při dohodě o druhu a výměře trestu se přihlédne i k tomu, zda obviněný trestným činem získal nebo se nažil získat majetkový prospěch (§39 odst. 7 TZ),
- g) rozsah a způsob náhrady škody nebo nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení, bylo-li dohodnuto,
- h) ochranné opatření, přichází-li v úvahu jeho uložení a bylo-li dohodnuto,
- i) podpis státního zástupce, obviněného a obhájce a podpis poškozeného, byl-li přítomen sjednávání dohody o vině a trestu a souhlasí-li s rozsahem a způsobem náhrady škody nebo nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení.

Návrh na schválení přezkoumá předseda senátu, který buď nařídí veřejné zasedání k rozhodnutí o návrhu na chválení dohody o vině a trestu, nebo rozhodne usnesením o odmítnutí návrhu na schválení dohody o vině a trestu pro závažné procesní vady – především pokud obviněný při sjednávání dohody neměl obhájce, nebo nařídí předběžné projednání návrhu na schválení dohody o vině a trestu (§ 314o odst. 1 TrŘ).

Návrh dohody soud projedná ve veřejném zasedání, k němuž předseda senátu předvolá obviněného; o době a místě řízení vyrozumí státního zástupce a obhájce obviněného, jakož i poškozeného, případně i zmocněnce poškozeného. Takovéto veřejné zasedání se musí konat za stálé přítomnosti státního zástupce a obviněného. Po zahájení veřejného zasedání státní zástupce přednese návrh a poté vyzve předseda senátu obviněného, aby se vyjádřil, a dotáže se ho, zda návrhu rozumí, zda ví, co se mu klade za vinu, a jaká je podstata skutku, který se mu dává za vinu. Musí být zřejmé, že obviněný je také seznámen s trestem. Soud se jej dále dotáže, zda prohlášení o tom, že spáchal skutek, pro který je stíhán, učinil dobrovolně a bez nátlaku, zda byl poučen o svých právech na obhajobu, a zda jsou mu známy všechny důsledky spojené se sjednáním dohody – především, že se vzdává práva na projednání věci v hlavním líčení.¹⁴³

Soud při schvalování dohody rozhoduje rozsudkem, a to pouze v rozsahu uvedeném v dohodě. Její obsah nemůže měnit. Proti takovému rozsudku lze podat odvolání pouze

¹⁴³ KOLOMIČENKO, Jakub. *Dohoda o vině a trestu* [online]. Epravo.cz, 23. října 2012 [cit. 11. března 2013]. Dostupné na <<http://www.epravo.cz/top/clanky/dohoda-o-vine-a-trestu-85854.html>>.

v případě, že není v souladu s návrhem na dohodu o vině a trestu, jejíž schválení státní zástupce navrhl.¹⁴⁴

Závěrem lze říci, že se jedná o jakýsi kompromis, kdy obviněný prohlásí, že spáchal skutek, pro který je stíhán, státní zástupce za to navrhne nižší trest a soud takovou dohodu schválí. Dle mého názoru tento institut urychlí trestní řízení a uleví tak zatíženým soudům. Účast obhájce zde považuji za velmi důležitou, protože jeho role v tomto novém institutu je opět odrazem a provedením tzv. formální obhajoby.

6.9 Úloha obhájce ve zkráceném přípravném řízení

Dle ustanovení § 179b odst. 2 má „*ve zkráceném přípravném řízení podezřelý stejná práva jako obviněný (§ 33 odst. 1,2). Zadržovaný podezřelý má právo zvolit si obhájce a radit se s ním bez přítomnosti třetí osoby již v průběhu zadržení.*“ Proto se na podezřelého ve zkráceném přípravném řízení vztahují ustanovení trestního řádu o nutné obhajobě. Pokud si podezřelý, který nebude propuštěn ze zadržení, ale bude předán s návrhem na potrestání soudu k provedení zjednodušeného řízení (§ 314b odst. 1,2), ve stanovené lhůtě obhájce nezvolí, je třeba mu po dobu, kdy trvají důvody zadržení, ustanovit (§38). O tom je třeba podezřelého před jeho výsledkem poučit a poskytnout mu plnou možnost uplatnění jeho práv.¹⁴⁵

Je-li dán důvod nutné obhajoby, musí mít podezřelý obhájce od okamžiku sdělení podezření ve smyslu ustanovení § 179b odst. 3. Tedy od doby, kdy mu bylo sděleno, že spáchání jakého skutku je podezřelý a jaký trestný čin je v tomto skutku spatřován, přičemž policejní orgán je povinen toto podezření sdělit podezřelému nejpozději na počátku výslechu podezřelého a musí mu sdělit také důvody podezření.¹⁴⁶

Ve zkráceném přípravném řízení přichází v úvahu jak zvolený, tak ustanovený obhájce, přičemž má právo účastnit se výslechu podezřelého. Účast při jiných úkonech přichází v úvahu jen výjimečně, protože orgány provádějící zkrácené přípravné řízení konají úkony podle hlavy deváté, tj. postupem před zahájením trestního stíhání (pořizují se úřední záznamy o vysvětlení osob a provedení dalších úkonů podle § 158 odst. 3 a 6 TrŘ, které se pořizují bez účasti obhájce a které lze za podmínek § 314d odst. 2 poslední věta TrŘ přečíst ve zjednodušeném řízení před soudem).¹⁴⁷ To znamená, že obhájce se nemůže účastnit úkonů, které se neprovádějí v procesní podobě a o nichž se pořizují úřední záznamy. Dokazování se

¹⁴⁴ Tamtéž.

¹⁴⁵ JELÍNEK, UHLÍŘOVÁ: *Obhájce...*, s. 279.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 280.

¹⁴⁷ JELÍNEK a kol.: *Trestní zákoník...*, s. 742.

provádí až ve zjednodušeném řízení před samosoudcem, ve kterém může strana obhajoby uplatnit veškerá práva.¹⁴⁸

¹⁴⁸ VANTUCH: *Obhajoba...*, s. 261.

7 Komparace s rakouskou právní úpravou

Právo na obhajobu je v rakouském právním řádu upraveno v čl. 6 odst. 3 Úmluvy, která je součástí právního řádu Rakouské republiky. Dále je pak zakotveno v § 7 spolkového zákona č. BGBl 1975/631, Straftprozessordnung („StPO“), ve znění pozdějších předpisů, dle kterého má obviněný právo obhajovat se sám, nebo v každé fázi řízení prostřednictvím obhájce.¹⁴⁹

Obhájcem je dle § 48 odst. 1 bod 4. StPO osoba, která je oprávněna k výkonu advokacie (tj. osoba zapsaná v seznamu advokátů vedeném příslušnou advokátní komorou), dále pak osoba, která je na základě zákona jinak oprávněná zastupovat v trestních věcech (zde je o velmi úzkou skupinu osob – např. o zákonné zástupce, o orgány poskytující zákonem stanovenou pomoc mladistvým v řízení, o notáře), nebo osoba, která získala oprávnění vyučovat trestní právo hmotné a procesní na rakouské univerzitě, a to vše pouze za předpokladu, že obviněný některou z těchto osob zplnomocní k obhajobě v trestním řízení, které je proti němu vedeno, nebo je obviněnému v souladu s ustanoveními StPO ustanoven.¹⁵⁰

Postavení, práva a povinnosti obhájce jsou upravena zejména v ustanovení § 57 až 63 StPO. Dle ustanovení § 57 StPO je obhájce povinen radit obviněnému a podporovat jeho zájmy v trestním řízení. Současně je oprávněn využívat všech prostředků obhajoby a také všeho, co slouží k obhajobě obviněného, není-li to v rozporu se zákonem, neodporuje-li to pokynu obviněného nebo obhájcovu svědomí. Obhájce má postavení pomocníka či poradce obviněného¹⁵¹ při ochraně a prosazování jeho práv, to znamená, že procesní práva vykonává nikoli vlastním jménem, ale jménem obviněného a v jeho zájmu.¹⁵²

Obhájce je oprávněn vykonávat procesní práva, která náleží obviněnému, nestanoví-li StPO jinak (§ 57 odst. 2 StPO). Zejména je oprávněn činit za obviněného prohlášení, například podávat návrhy na provedení důkazů. Nahlížení do spisů může obhájce vykonávat v zastoupení obviněného poté, co byl zmocněn k obhajobě nebo ustanoven. Toto právo může být omezeno pouze v přípravném řízení, a to tehdy, pokud hrozí důvodná obava, že by mohl být nahlédnutím do spisu ohrožen účel vyšetřování (§ 51 odst. 2 StPO). Součástí nahlížení do spisů je i právo pořizovat si oproti zaplacení poplatku ze spisu kopie (§52 odst. 1 StPO).¹⁵³

¹⁴⁹ JELÍNEK, UHLÍŘOVÁ: *Obhájce...*, s. 338.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 339-340.

¹⁵¹ Zákon hovoří o „Beistand“

¹⁵² JELÍNEK, UHLÍŘOVÁ: *Obhájce...*, s. 341.

¹⁵³ Tamtéž, s. 340-343.

K právům obhájce náleží také právo být přítomen výsledku obviněného v přípravném řízení, právo podávat návrhy na provedení důkazů, žádosti a opravné prostředky, účastnit se výsledku svědků a spoluobviněných v přípravném řízení¹⁵⁴ apod., nesmí však jednat proti vůli obviněného. Dále má obhájce právo na doručení předvolání k jednání o vazbě a na vyzoomění o změně místa vazby obviněného.¹⁵⁵

Stejně jako v českém právním řádu, má i v Rakousku obviněný právo zvolit si obhájce. Vztah mezi nimi vzniká na základě smlouvy o zmocnění, které může být uděleno písemně, ústně i konkludentně. Toto právo je zakotveno v jak v § 7 odst. 1 StPO, tak v ustanovení § 49 bod 2 StPO. Obdobná je také pluralita obhájců, přičemž jejich počet není, na rozdíl od německé právní úpravy, omezen. Rozdíl oproti české úpravě spočívá v úpravě práv takto zvolených obhájců, jejichž rozsah je výrazně omezen. Pokud si obviněný zvolí například dva obhájce, nemohou oba ve stejném rozsahu vést závěrečnou řeč, mohou si pouze své úlohy rozdělit. Pokud jde o doručování, platí, že je vůči obviněnému účinné, jakmile je písemnost doručena byť jedinému obhájci (§ 58 odst. 3 věta posl. StPO).¹⁵⁶

Stejně jako český trestní řád zná i ten rakouský institut vyloučení obhájce, který je upraven v § 60 StPO. Důvody vyloučení jsou však poměrně odlišné. Z obhajoby je vyloučen ten obhájce, proti němuž je vedeno trestní řízení pro účastenství nebo pomoc na témže trestném činu, pro který je stíhán obviněný, přičemž obhájce musí mít postavení obviněného. Dalším důvodem je zneužívání styku s obviněným, který je ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody k tomu, aby páchal trestné činy nebo aby závažným způsobem ohrožoval bezpečnost a pořádek takového zařízení, zejména tím, že bude v rozporu se zákonem doručovat nebo přijímat předměty nebo zprávy. Důvodem pro vyloučení ale není zamýšlený výsledek obhájce jako svědka, což je u nás právě opačné, protože obhájce nemůže svědčit. Další důvody stanoví ustanovení § 10 odst. 1 zákona ze dne 31. 7. 1945 StGBI 103, o obnově rakouské advokacie, ve znění pozdějších předpisů.¹⁵⁷

Dalším společným institutem je nutná obhajoba. Rakouský trestní řád stanoví v § 61 StPO důvody, kdy obviněný musí mít obhájce i tehdy, kdyby ho nechtěl. Obviněný musí mít obhájce po celou dobu, kdy je ve vyšetřovací vazbě; po celou dobu řízení, ve kterém se rozhoduje o umístění obviněného do zařízení pro duševně nemocné pachatele trestných činů; při hlavním líčení, při kterém se rozhoduje o umístění obviněného do zařízení pro odstranění závislosti nebo do zařízení pro nebezpečné recidivisty; při hlavním líčení u zemského soudu

¹⁵⁴ Dotazovat se je oprávněn pouze tehdy, jde-li o kontradiktorní výsledek.

¹⁵⁵ JELÍNEK, UHLÍŘOVÁ: *Obhájce...*, s. 343.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 347.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 352-354.

jako soudu porotního apod. Další důvody nutné obhajoby se týkají mladistvých obviněných a jsou stanoveny v zákoně č. BGBI 1988/599, Jugendgerichtsgesetz (JGG), ve znění pozdějších předpisů (tj. zákon o soudnictví mladistvých).¹⁵⁸

Rakouský trestní řád zná tzv. „obhájce pro procesní pomoc“ (§ 61 odst. 2 StPO). Takového obhájce ustanoví na návrh obviněného soud v případě, že se jedná o obviněného, který není schopen nést veškeré náklady obhajoby, aniž by to bylo na újmu jemu nebo jeho rodině, o jejíž výživu se musí starat. Tento institut se podobá možnosti žádat ustanovení obhájce, pokud byl obviněnému přiznán nárok na bezplatnou obhajobu nebo obhajobu za sníženou odměnu.¹⁵⁹

Co je však odlišné od české právní úpravy je určení osoby, která určuje, kdo z advokátů bude ustanoveným obhájcem či obhájcem pro procesní pomoc. Soud rozhodne pouze o tom, že obviněnému bude přidělen takový obhájce a své rozhodnutí sdělí výboru advokátní komory příslušné podle sídla tohoto soudu. Výbor pak na základě uvedeného rozhodnutí určí konkrétního advokáta, při tom by však měl pokud možno zohledňovat přání obviněného, koho za obhájce požaduje.¹⁶⁰

Pro nás neznámým institutem je tzv. „obhájce v nouzi“, kterým je možné v naléhavých případech ustanovit soudce, avšak jen s jeho souhlasem. V případě, že se tak stane, zaniká obhájci ustanovenému nebo obhájci pro právní pomoc povinnost obhajovat obviněného, aniž by bylo potřeba vydávat formální rozhodnutí o zproštění obhajoby. Tento institut se však v praxi příliš nevyužívá.¹⁶¹

¹⁵⁸ Dle § 1 řádka 2 cit. zákona je mladistvým ten, kdo dovršil 14. rok věku, ale nedovršil 18. rok věku. JELÍNEK, UHLÍŘOVÁ: *Obhájce...*, s. 354-355.

¹⁵⁹ JELÍNEK, UHLÍŘOVÁ: *Obhájce...*, s. 356-357.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 358.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 358-359.

8 Právní úprava z pohledu de lege ferenda

Právní úprava trestního práva procesního je i přes nespočet provedených novel stará 52 let. V důsledku četných novelizací byla narušena jednotu pojetí trestního řádu jako základní normy trestního práva procesního, čímž došlo k narušení návaznosti jednotlivých ustanovení a prolínání ekonomických, sociálních a politických změn do jeho obsahu. Ačkoliv by společnost očekávala, že dojde k rekonstrukci trestního práva hmotného současně s trestním právem procesním, k tomuto bohužel nedošlo, což v praxi znamená, že poměrně nové hmotněprávní úpravě z roku 2010 odpovídá procesní úprava z roku 1961, byť tato prošla od nabytí účinnosti nového trestního zákoníku četnými novelizacemi. Ministerstvo spravedlnosti věnuje již několik posledních let zvláštní pozornost modernizaci trestního práva procesního, avšak z důvodu rychlejšího zavádění změn a reagování na potřeby společnosti zvolilo prozatím cestu novelizací. Několikrát byl v posledních letech připravován věcný záměr nového trestního řádu, avšak bez další odezvy.

Původní věcný záměr z roku 2004/2005 byl nahrazen věcným záměrem z roku 2007/2008, jehož paragrafované znění z roku 2009 bylo poté z neznámých důvodů nahrazeno dalším věcným záměrem z roku 2010, avšak dostupná je pouze verze z roku 2007/2008. Věcný záměr nového trestního řádu z roku 2007/2008 vychází ze zhodnocení účinnosti dosavadních procesněprávních předpisů, přihlíží k vývoji právní teorie a praxe a odráží změny v ostatních právních oblastech.

Podle výhledu legislativních prací vlády na rok 2012-2014, vzatého na vědomí usnesením č. 69 ze dne 26. ledna 2011, má být ve třetím čtvrtletí roku 2013 vládou předložen návrh celkové rekonstrukce trestního řádu, tedy další věcný záměr.¹⁶²

Otázkou zůstává, zda osud tohoto dalšího věcného záměru nebude následovat jeho předchůdce, a zda se konečně dočkáme kompletně nového trestního řádu.

Co se týče mých názorů de lege ferenda, ráda bych se vyjádřila především k možnosti obviněného vzdát se obhájce. Myslím si, že v souvislosti s novelizací provedenou zákonem č. 459/2011 Sb., která zavedla tuto možnost, dochází sice ke zjednodušení postupu orgánů činných v trestním řízení a zřejmě i k šetření veřejných prostředků, nicméně mám za to, že tato úprava značně koliduje s ústavně zaručeným právem na obhajobu, respektive v širším slova smyslu s právem na spravedlivý proces. V tomto směru souhlasím s názorem doc. JUDr.

¹⁶² VANTUCH, Pavel. K právu obviněného vzdát se obhájce z pohledu nutné obhajoby. *Bulletin advokacie*, 2012, č. 11, s. 24.

Pavla Vantucha, CSc., a jsem toho názoru, že na obviněné bude ze strany orgánů činných v trestním řízení, zejména orgánů policejních, vyvíjen nátlak, aby se obhájce vzdali, a tím bude docházet ke značnému zhoršení postavení obviněných. Proto se domnívám, že toto nové ustanovení je v trestním řádu nadbytečné.

9 Závěr

Ve své práci s názvem „Postavení a úloha obhájce v přípravném řízení“ jsem se pokusila zpracovat především pojem a základní instituty práva na obhajobu, jako jednoho z nejdůležitějších procesních práv, a následně vylíčit nezastupitelnou roli obhájce v trestním procesu.

Zásadu zajištění práva na obhajobu považuji za jednu ze základních zásad trestního řízení a především zásadu ústavněprávní úrovně, která je součástí práva na spravedlivý proces. Je jednou z nejdůležitějších zásad, jejímž smyslem je především chránit osobu, proti níž se řízení vede a má směřovat k vydání spravedlivého rozhodnutí jak pro takovou osobu, tak pro demokratickou společnost. Jednou ze základních složek práva na obhajobu je tzv. obhajoba formální, která zajišťuje právo obviněného mít obhájce a radit se s ním o způsobu obhajoby, přičemž zahrnuje také obhajobu materiální, která je tzv. obhajobou osobní a spočívá v právu obviněného hájit se sám. Zásada zajištění práva na obhajobu je zajištěna v průběhu celého trestního řízení a tomuto právu odpovídá povinnost orgánů činných v trestním řízení poučit osobu, proti níž se řízení vede o všech jeho právech.

Postavení a úloha obhájce v přípravném řízení v sobě zahrnuje nejen jednotlivá práva a povinnosti, které má obhájce vůči obviněnému, ale také určité instituty, které jeho nezastupitelnou úlohu doplňují. Za nezbytné považuji především ta ustanovení trestního řádu, která se zabývají problematikou obhájce zvoleného, ustanoveného a především případů nutné obhajoby. Ta jistě doplňuje postavení obhájce z pohledu případů, kdy obviněný obhájce mít musí, i když si jej nepřeje, a tím poskytuje větší ochranu osobě, proti níž se trestní řízení vede. Od 1. ledna 2012 bylo do trestního řádu včleněno ustanovení § 36b, které upravuje možnost vzdát se obhájce, což dle mého názoru popírá institut nutné obhajoby a může vést naopak ke zhoršení postavení obviněného.

Obhájce v přípravném řízení plní nezastupitelnou roli, a to ve všech jeho jednotlivých formách, což velmi detailně upravuje mnoho ustanovení trestního řádu. Tuto úpravu považuji za dostačující, přesto nemohu říci, že nevyžadující změny. Velká obtížnost a mnohdy i krkolomnost právní úpravy byla jistě způsobena četnými novelizacemi, proto k mnohým ustanovením trestního řádu týkajících se postavení obhájce v přípravném řízení nalézáme četnou judikaturu, a také mnoho odborných článků. Domnívám se, že detailnější úpravu by si zasloužilo především ustanovení týkající se jednotlivých práv a povinností obhájce. Do budoucna by bylo vhodné přehledněji upravit úlohu obhájce v jednotlivých fázích přípravného řízení, která je v trestním řádu rozptýlena na mnoha místech a zasloužila by si

jistě komplexnější právní úpravu, což by mohlo jedním z mnoha předmětů rekodifikace trestního řádu.

Má práce ukazuje, že postavení a úloha obhájce je velmi náročnou disciplínou, která má podstatnou oporu v mnoha ustanoveních trestního řádu, které jsem se pokusila detailně rozebrat a doplnit konstantní judikaturou, ať už starší či novější. Využila jsem také mnoha článků publikovaných v odborných časopisech, kterými jsem doplnila platnou právní úpravu, a které mi pomohly v pochopení této velmi náročné problematiky.

Ačkoliv by každá kapitola mohla být samostatným tématem diplomové práce, věřím, že se mi přesto podařilo výstižně shrnout náročnou úlohu, kterou obhájce hraje v předsoudní fázi trestního řízení, a že tato práce bude přínosem nejen pro mou budoucí praxi, ale také pro každého, kdo se o toto téma zajímá.

Seznam použitých zdrojů

a) monografie a odborné publikace:

- CÍSAŘOVÁ, Dagmar a kol. *Trestní právo procesní*. 4. aktualizované a přepracované vydání. Praha: Linde, 2006. 871 s.
- CÍSAŘOVÁ, Dagmar, JÜTTNER, Alfred. *Obhajoba v československém trestním řízení*. Praha: Orbis, 1965. 163 s.
- CÍSAŘOVÁ, Dagmar. *Obhájce v československém trestním řízení*. 5. vydání. Praha: AUC - Iuridica Monographia, 1965. 103 s.
- JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo procesní*. 2. vydání. Praha: Leges, 2011. 816 s.
- JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 3. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2012. 1301 s.
- JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 2. vydání. Praha: Leges, 2009. 1216 s.
- JELÍNEK, Jiří, UHLÍŘOVÁ, Marie. *Obhájce v trestním řízení*. Praha: Leges, 2011. 416 s.
- JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo - novelizace v letech 1997 až 1999*. Praha: Linde, 2000. 154 s.
- KŘEPELKA, Jiří, ŠUBRT, Milan. Kvalita přípravného řízení jako jeden z předpokladů efektivy trestní politiky státu. In *Trestní právo – Současnost a perspektivy. Sborník z vědecké konference uspořádané vysokou školou Karla Engliš v Brně dne 30. ledna 2002*. Brno: Linie, VŠKE, 2002. s.
- MUSIL, Jan a kol. *Kurs trestního práva: Trestní právo procesní*. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2007. 1166 s.
- NEČADA, Václav. *Vývoj trestního zákona a trestního řádu od roku 1989*. Praha: Kufr, 2000.
- NETT, Alexander a kol. *Trestní právo procesní (obecná část)*. Brno: Masarykova univerzita, 2001. 380 s.
- SČERBA, Filip. *Výběrová bibliografie článků z trestního práva 1997-2005*. Praha: Linde, 2006. 239 s.
- ŠÁMAL, Pavel a kol. *Přípravné řízení trestní*. 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2003. 1443 s.
- ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád. Komentář*. 1. díl. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005. 1001 s.
- ŠÁMAL, Pavel. *Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti ČR, Codex, 1999. 403 s.

VANTUCH, Pavel. *Obhajoba obviněného*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010. 651 s.

b) odborné časopisy:

BAXA, Josef. Reforma trestního řízení – geneze jejího vzniku a její cíle. *Bulletin advokacie*, 2000, č. 11 – 12, s. 12-22.

JELÍNEK, Jiří. Obviněný a jeho právo na obhajobu (nad jedním rozhodnutím). *Bulletin advokacie*, 1999, č. 2, s. 42-49.

JELÍNEK, Jiří. Dohodovací řízení v trestním procesu a otázky souvisící. *Bulletin advokacie*, 2012, č. 10, s. 19-25.

JEŽEK, Václav. K nahlížení do spisu v přípravném řízení trestním při rozhodování soudu. *Bulletin advokacie*, 2002, č. 3, s. 49-52.

KOLESÁR, Juraj. Zásada kontradiktornosti a obhajoba obžalovaného v konání před soudem. *Bulletin advokacie*, 2010, č. 7-8, s. 28-31.

MANDÁK Václav. Může mít obviněný více obhájců? *Socialistická zákonnost*, 1990, č. 1, s. 18-25.

MANDÁK, Václav, ŠTĚPÁN, Jan. K obhajobě v přípravném řízení. *Zprávy advokacie*, 1965, září, s. 70.

MANDÁK, Václav. Meze trestní obhajoby – nástin základních otázek. *Bulletin advokacie*, 2003, č. 10, s. 26-39.

VANTUCH, Pavel. K právu obviněného vzdát se obhájce z pohledu nutné obhajoby. *Bulletin advokacie*, 2012, č. 11, s. 19-24.

VANTUCH, Pavel. K vyloučení advokáta vykonávajícího obhajobu obviněných v substituci. *Bulletin advokacie*, 2003, č. 4, s. 18-24.

VANTUCH, Pavel. Lze v rozšířeném vyšetřování podle § 168-170 tr. řádu sepisovat úřední záznamy o vysvětlení nebo jen protokoly o výslechu svědků?. *Bulletin advokacie*, 2008, č. 8, s. 62-69.

VANTUCH, Pavel. Obhájce nemůže svědčit. *Právní rádce*, 2008, č. 12, s. 45-54.

VANTUCH, Pavel. Právo na obhajobu v předsoudní fázi trestního řízení po 1. 1. 2002. *Trestněprávní revue*, 2002, č. 5, s. 129-135.

VANTUCH, Pavel. Právo obviněného zvolit si obhájce. *Právní rádce*, 1998, č. 8 s. 31-37.

VANTUCH, Pavel. Předsoudní fáze trestního řízení po novele trestního řádu. *Bulletin advokacie*, 2001, č. 11-12, s. 22-38.

VANTUCH, Pavel. Ustanovení § 37 odst. 3 TrŘ a institut hlavního obhájce. *Bulletin advokacie*, č. 6/2004, s. 29-35.

VANTUCH, Pavel. Zadržená osoba a její právo na obhajobu. *Právní rozhledy*, 1998, č. 11 s. 551-558.

c) právní předpisy:

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, ve znění Protokolů 11 a, publikovaná ve Sbírce mezinárodních smluv jako sdělení Federálního Ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb.

Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.

Usnesení představenstva České advokátní komory č. 1/1997 Věstníku ze dne 31. října 1996, kterým se stanoví pravidla profesionální etiky a pravidla soutěže advokátů České republiky (etický kodex).

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. BGBI 1975/631 Straftprozessordnung, ve znění pozdějších předpisů.

d) judikatura:

Nález Ústavního soudu ze dne 3. Listopadu 2004, sp. zn. II. ÚS 268/03.

Nález Ústavního soudu ze dne 4. Června 1998, sp. zn. III. ÚS 308/97.

Nález Ústavního soudu ze dne 5. června 1996, sp. zn. II. ÚS 98/95.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 10. 2011, sp. zn. 11 Tz 49/2011.

Soud. rozh. č. 36/94 Sb. soud. rozh. tr. In JELÍNEK, Jiří a kol (ed). *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 2. vydání. Praha: Leges 2009, s. 54.

Soud. rozh. č. 6/95 Sb. soud. rozh. tr. In JELÍNEK, Jiří a kol (ed). *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 2. vydání. Praha: Leges 2009, s. 726.

Soud. rozh. č. III/67 Sb. soud. rozh. tr. In JELÍNEK, Jiří a kol (ed). *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 2. vydání. Praha: Leges 2009, s. 577

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 14. 7. 2004, sp. zn. 8 Tdo 574/2004.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 1. 2012, sp. zn. 8 Tdo 1454/2011.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 11. 2009, sp. zn. 8 Tdo 1283/2009.

e) internetové zdroje:

ČTK. *Vrchní soud se bude zabývat vyloučením Samkové z mačetového útoku* [online]. Ceskenoviny.cz, 18. ledna 2013 [cit. 27. února 2013]. Dostupné na <<http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/vrchni-soud-se-bude-zabyvat-vyloucenim-samkove-z-macetove-kauzy/890711>>.

KOLOMIČENKO, Jakub. *Dohoda o vině a trestu* [online]. Epravo.cz, 23. října 2012 [cit. 11. března 2013]. Dostupné na <<http://www.epravo.cz/top/clanky/dohoda-o-vine-a-trestu-85854.html>>.

Novelizace trestního řádu umožňuje rychlejší reakci na požadavky praxe [online]. Parlamentní magazín, 6. února 2013 [cit. 1. března 2013]. Dostupné na <<http://www.parlamentnimagazin.cz/novelizace-trestniho-radu-umoznuje-rychlejsi-reakci-na-pozadavky-praxe/>>.

Rekodifikace trestního práva procesního – věcný záměr trestního řádu [online]. Ministerstvo spravedlnosti ČR. Trestní legislativa, 2008 [cit. 1. března 2013]. Dostupné na <<http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=4980&d=281460>>.

RYZ. *Klára Samková byla vyloučena z obhajoby všech obviněných v kauze tzv. Mačetového útoku* [online]. Romea.cz, 12. dubna 2012 [cit. 27. února 2013]. Dostupné na <<http://www.romea.cz/cz/zpravy/klara-samkova-byla-vyloucena-z-obhajoby-vsech-obvinenych-v-kauze-tzv-macetoveho-utoku>>.

Shrnutí

Diplomová práce je členěna do sedmi základních částí. První část se věnuje vysvětlení zásady zajištění práva na obhajobu, jako jedné ze základních zásad trestního řízení. Základním prvkem práva na obhajobu je tzv. formální obhajoba, která zajišťuje právo obviněného mít obhájce a radit se s ním o způsobu obhajoby a zahrnuje také obhajobu materiální, tedy právo hájit se sám.

Mezi další část jsem zahrнула také stručný nástin historického vývoje právní úpravy postavení obhájce v trestním řádu, a to od roku 1961 po současnost. Tuto kapitulu jsem do své práce zahrнула především proto, že z historického hlediska prošel institut obhájce četnými změnami a novelami, z nichž jsem vybrala ty nejzajímavější z nich.

V následující kapitole jsem se zabývala postavením a úlohou obhájce v přípravném řízení, přičemž jsem neopomenula stručně nastínit meze činnosti obhájce, ale také práva a povinnosti upravené v trestním řádu. Součástí této kapitoly jsou také neopomenutelné instituty, za které považuji institut obhájce zvoleného, ustanoveného, ale také institut nutné obhajoby, přičemž jsem stručně nastínila problematiku vyloučení obhájce a plurality obhájců.

Jak již napovídá téma mé práce, věnovala jsem samostatnou kapitolu charakteristice přípravného řízení jako předsoudní fáze trestního procesu, jehož základním účelem je co nejrychleji a v potřebném rozsahu vyhledat důkazy k objasnění všech základních skutečností důležitých pro posouzení případu a ke zjištění pachatele a následku trestného činu. V této kapitole jsem považovala za nezbytné zmínit jak formy přípravného řízení, tak jeho vztah k líčení hlavním.

V podstatné části práce jsem se zabývala právem na obhajobu v přípravném řízení, a tuto kapitolu jsem přehledně rozdělila na jednotlivé fáze přípravného řízení od účasti obhájce při postupu před zahájením trestního stíhání, přes účast obhájce při vyšetřování, práva obhájce při dokazování, dále právo obhájce nahlížet do spisů v přípravném řízení až po skončení vyšetřování. Neopomenula jsem zmínit také nový právní institut, a to tzv. dohodu o vině a trestu, účinnou od 1. září 2012. Za důležité jsem považovala také zmínit úlohu obhájce ve zkráceném přípravném řízení, ale také jeho postavení ve vazebních věcech přípravného řízení.

V následující kapitole jsem nastínila základní rozdíly mezi českou právní úpravou a úpravou rakouskou, která je obsažena především ve spolkovém zákoně č. BGBl 1975/631, Straftprozessordnung („StPO“), ve znění pozdějších předpisů.

Na závěr práce jsem se pokusila shrnout platnou právní úpravu de lege lata ve srovnání s mým návrhem de lege ferenda a potřebou nové právní úpravy.

Abstract

My graduation theses is divided into seven main parts. Principle of ensuring the rights of the defense I consider one of the fundamental principles of the criminal proceedings, and particularly constitutional principle, which is part of the right to a fair trial. An essential element of the right to defense is the „formal defense“, which ensures the right of an accused person to have a lawyer and consult with him about the way of the defense and also includes „material defense“ which means the right of an accused person to defend himself.

The next chapter is focused on the brief historical view on the progression of the legislation concerning the position of the defence attorney from 1961 since the present.

The next chapter deals with the position and role of the defence attorney in the preliminary proceedings and I have also mentioned the limits of the defence attorney activities, but also the legal obligations set in the Code of criminal procedure. An essential part of this chapter are following legal institutes: elected defence attorney, appointed defence attorney, necessary defense as well as the substitution and plurality of defence attorneys.

The main part of my theses was dedicated to the preliminary proceedings as a pre-trial phase of the criminal proceedings whose primary purpose is to quickly locate and to the extent the evidence to clarify all the essential facts relevant to the assessment of the case and to identify the offender and the crime. In this chapter, I considered it necessary to mention as a form of pre-trial proceedings, and his relationship to the main trial.

In the substantial part of my theses I have concerned with the right to defense in pre-trial proceedings, and this chapter is clearly divided into different phases of pre-trial proceedings from the advocate participation in the procedure before the criminal prosecution, through participation of an advocate in the investigation, rights of the defence attorney during evidence and the right of the defense counsel to inspect the investigation file in the pre-trial proceedings until after the investigation. I did not forget to mention the new legal concept, the agreement on guilt and punishment, effective from 1st September of 2012. I have also considered important to mention the role of defense attorney in the summary pre-trial proceedings, but also its position in pre-trial detention cases.

In the next chapter, I have outlined the basic differences between the Czech legislation and regulations in Austria, which is primarily contained in the Federal Act BGBl No. 1975/631, Straftprozessordnung ("StPO"), as amended by subsequent processes.

At the conclusion of my theses I have tried to summarize the current legislature *de lege lata* in comparison with the *de lege ferenda*. I have tried to outline the substantive intent of the

new Code of criminal procedure, which relates to the position of the defense attorney in pre-trial proceedings.

Seznam klíčových slov

obhájce

obviněný

přípravné řízení

právo na spravedlivý proces

trestní řád

zvolený obhájce

ustanovený obhájce

nutná obhajoba

vyšetřovací spis

Keywords

defense attorney

accused person

preliminary proceedings

right to have a counsel

Code of criminal procedure

elected defence attorney

appointed defence attorney

necessary defense

investigation file